

Klasik İngiliz Okulu Yaklaşımına Göre Uluslararası Toplumun 20. Yüzyıla Kadar Tarihsel Gelişimi ve Dünyaya Yayılması¹

Araştırma Makalesi/Research Article

Onur AĞKAYA*

ÖZET

Bu çalışmada, son yıllarda Türkiye’de ve Türkçe yapılan Uluslararası İlişkiler çalışmalarında da ilgi gören ve bir analiz aracı olarak kullanılan İngiliz Okulu’nun en önemli kavramsallaştırması olan “uluslararası toplum” ele alınmaktadır. İngiliz Okulu temsilcileri, uluslararası toplumun tarihsel-yorumlayıcı bir perspektifle anlaşılabilirliğini savunmaktadır. Bu bağlamda, çalışma, uluslararası toplumun tarihsel olarak gelişimini bilhassa Türkçe olarak yapılan çalışmalar itibarıyla nispeten boş bir alan olarak görmekte ve literatüre bir katkı yapmak amacıyla, uluslararası toplumun XV. yüzyıldan XX. yüzyılın başına kadar küresel olarak genişlemesini konu edinmektedir. Çalışmanın ilk başlığı XIX. yüzyıla kadar olan süreci genel bir tarihsel anlatı biçiminde sunmakta ve kalan başlıklar sırasıyla uluslararası toplumun Amerikalı, Asyalı ve Afrikalı devletler sistemleriyle etkileşimlerini incelemektedir. Buna göre, çalışma, Avrupa merkezli olan uluslararası toplumun Amerikalı devletlerle ilişkisinin daha çok karşılıklılığa dayandığını, Asyalı ve Afrikalı devletlerle olan ilişkilerinin ise çifte standart içeren bir emperyalist ve sömürgeci temele dayandığını savunmaktadır. Çalışmanın son başlığı ise, uluslararası toplumun kurumlarından biri olarak kabul gören savaşın, XX. yüzyılın başında, nasıl ve niçin, uluslararası toplumun en büyük başarısızlıklarından biri olan Birinci Dünya Savaşı’na giden küresel statükoyu ortaya çıkardığı analiz edilmektedir. Bu şekilde, çalışma, İngiliz Okulu yaklaşımının kullanılarak hem uzun dönemli hem de güncel küresel siyasetin anlaşılmasına yönelik çalışmalara bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Uluslararası İlişkiler Teorileri, İngiliz Okulu, Uluslararası Toplum, Birinci Dünya Savaşı*

JEL Kodları: F50, F59

The Historical Development of the International Society before the 20th Century and Its Expansion to the World on the Basis of the Classical English School Approach

¹ Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dalında Prof. Dr. Levent Ürer danışmanlığında 2013 yılında tamamlanan “İngiliz Okulu Perspektifinden 1919-1929 Arası Dönemde Uluslararası Sistemin Yapısının Analizi” başlıklı yayınlanmamış yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Bozüyük Meslek Yüksekokulu Dış Ticaret Bölümü, Bilecik, Türkiye, onur.agkaya@bilecik.edu.tr. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3044-5978>

ABSTRACT

In this study, “international society,” the most critical conceptualization of the English School, which has been used as an analysis tool in International Relations studies in Turkey and in Turkish in recent years, is scrutinized. Representatives of the English School argue that international society can be best understood through the lenses of a historical-interpretive perspective. Accordingly, the study evaluates the historical development of international society as a relatively empty field, particularly in terms of studies conducted in Turkish. In this respect, to contribute to the literature, the international community's expansion to the globe from the 15th to the 20th century is analyzed in the study. The first section presents the process until the 19th century through a general historical narrative, and the remaining chapters examine the interactions of the international community with the systems of American, Asian, and African states, respectively. Accordingly, the study argues that the relations of the European-centered international community with the American states are mainly based on reciprocity. In contrast, its relations with Asian and African states are formed on an imperialist and colonialist basis with double standards. The last section assesses the war, accepted as one of the international community's institutions, and discusses how and why the international community revealed the global status quo that led to the First World War, one of the most significant failures. In this way, the study contributes to understanding both long-term and current global politics deploying the English School approach.

Keywords: *International Relations Theories, English School, International Society, First World War*

JEL Codes: *F50, F59*

* *Bu çalışma Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.*

GİRİŞ

“Uluslararası toplum”, Uluslararası İlişkiler (UI) disiplini içinde son yıllarda belirgin biçimde önem kazanan İngiliz Okulu (ya da “Uluslararası Toplum Yaklaşımı”) kuramının (Jorgensen, 2018: 113-114; Navari vd., 2021) en önemli kavramsallaştırmalarından biridir. Bu yaklaşım, çok genel bir ifadeyle, devletlerin ve diğer uluslararası aktörlerin davranışlarını yöneten sosyal yapıları ve normları anlamının önemini vurgulamaktadır. İngiliz Okulu temsilcilerine göre, Realist ya da Liberal yaklaşımların temel varsayımları önemli birer açıklayıcı bütünlük sunarken, uluslararası kurumlar, normlar ve değerler de uluslararası davranışı şekillendirmedeki rolü ve uluslararası siyaseti anlamak ve analiz etmek için önemli bir çerçeve sağlar. Bu bağlamda, İngiliz Okulu, devletlerin yalıtılmış olarak var olmadıklarını, ortak normları, değerleri ve kuralları olan daha geniş bir uluslararası toplumun parçası olduklarını savunur. Diğer kuramlarla kıyaslandığında, İngiliz Okulunun en ayırıcı özelliklerinden biri, uluslararası toplumun kurumlarını; güçler dengesi, uluslararası hukuk, diplomasi, savaş ve büyük güçler arasındaki denge (Bull, 1977 [1995]; Wight, 2004) olarak varsaymasıdır. Buna ek olarak, İngiliz Okulu, dünyada devletler, devlet dışı aktörler ve uluslararası kurumlar arasındaki karmaşık etkileşimleri anlamak için yararlı bir araç sağlamaktadır (Dunne, 2013; Buzan, 2014; Ağkaya, 2016).

Bu özellikleriyle İngiliz Okulu, savaş ve güvenlikten (Pejcinovic, 2013; Brenner, 2016) insani müdahaleye (Wheeler 1992; 2000; Jackson, 2000; Bellamy, 2009; Murray ve Keating, 2018); bölgesel sistemlerin tarihine ve dinamiklerine (Buzan ve Gonzalez-Pelaez vd., 2009; Gorman, 2012;

Schouenborg, 2013; Quayle, 2013; Lubbock, 2020; Nakajima vd., 2021); yeni güçlerin yükselmesi ve küreselleşmeye (Dunne ve Reus-Smit vd., 2017; Buzan ve Acharya, 2019; 2022; Knudsen ve Navari, vd., 2022) ve iklim değişikliğine (Falkner, 2017; 2021) kadar birçok konuda analiz aracına dönüşmüştür ve uluslararası siyasetin güncel meselelerinin anlaşılması için potansiyel bir yaklaşım olmaya devam etmektedir (Parrat ve Spandler, 2021). Buna paralel olarak, İngiliz Okulu, son yıllarda artan biçimde Türkiye’de yapılan ve sıklıkla Türkçe çalışmalarda da sıklıkla kullanılan bir Uİ kuramı olma yolunda ilerlemektedir. Bununla birlikte, Türkiye’de ve bilhassa Türkçe yapılan çalışmalarda, İngiliz Okulu’nun temel kuramsal ve kavramsal özelliklerinin genellikle tanımlayıcı biçimde ele alındığı (bkz. Devlen ve Özdamar, 2010; Palabıyık, 2014; Ağkaya, 2016; Tepeciklioğlu, 2016; Demirel, 2017b; Turan Zara, 2017; Özkan ve Özkan, 2020) ve daha az sıklıkla da bu özellikler sıralandıktan sonra kısa dönemleri kapsayan vaka analizlerinin sunulduğu (Şeyşane, 2013; Halistoprak, 2015; Serdar, 2015; Tepeciklioğlu ve Tepeciklioğlu, 2015; Arıkanoglu, 2016; Demirel, 2017a; Tepeciklioğlu ve Demirel, 2017; İnan Şimşek, 2019; Tepeciklioğlu, 2020; Eminoğlu, Unutulmaz ve Özerim, 2020; Ergül Jorgensen, 2020; Koç, 2020; Sula, 2021; Cingöz, 2022; Demircioğlu, 2022; Elçi, 2022) görülmektedir.

İngiliz Okulunun ortaya koyduğu ve hâlâ gelişmekte olan kavram uluslararası toplum, “kurucu düşünürleri” (Dunne, 1998) arasında kabul gören Hedley Bull ve Adam Watson’un (1985: 9) da açık biçimde dikkat çektiği üzere tarihsel-yorumlayıcı bir perspektifle anlaşılabilir. Buradan hareketle, bu çalışma, Türkiye’de ve Türkçe yapılan çalışmalarda, uluslararası toplumun tarihsel olarak gelişimini nispeten boş bir alan olarak görmekte ve literatüre bir katkı yapmak amacıyla, uluslararası toplumun XV. yüzyıldan XX. yüzyılın başına kadar küresel olarak genişlemesini konu edinmektedir.

Kısaca değinmek adına, Avrupa uluslararası toplumu, XV. asırda dünyanın kalanına yayılmaya başladığında, dünya üzerinde tek bir uluslararası sistem ya da toplumdaki bahsedilmesi mümkün değildi; ancak, farklı bölgesel–uluslararası sistemler mevcuttu. Avrupalı devletlerin yayılması da farklı coğrafyalarda, bölgelere bağlı olarak değişen özellikler göstermiş ve uluslararası toplumun kuralları ve kurumları etkileşimlere bağlı olarak yeniden şekillenmiştir. Yaklaşık dört asır süren bu süreç boyunca, kendi kurumlarını, teknolojisini ve ekonomisini yayan Avrupalı devletler olmuş, XIX. asrın sonunda ortaya çıkan küresel ölçekli siyasal yapı da Avrupa uluslararası toplumu üzerinde şekillenmiştir. Avrupa uluslararası toplumunun yayılma sürecinde etkileşime girdiği bu bölgesel uluslararası sistemler: Amerika Kıtası’nda Meksika ve Peru İmparatorlukları, Asya’da Arap–Müslüman ve Hint sistemlerinin yanında Çin uluslararası sistemidir. Afrika’da ise daha çok gelişmemiş ve ilkel siyasal yapılar bulunmaktaydı (Bull ve Watson, 1984: 2-5).

Uluslararası sistemlerin birbiriyle ya da Avrupa uluslararası toplumunun diğer sistemlerle olan ilişkisinin öncelikli olarak ticaret yoluyla başladığı ve bu şekilde XV. asırdan XIX. asra kadar sürdüğü görülmektedir. Bu dönemde Avrupalı devletler genel olarak doğal hukuka dayanarak her iki tarafın da eşitliğine ve ticaret yapma özgürlüğüne vurgu yapmıştır. Bunun yanında Avrupalıların bu yaklaşımı kendi içinde, ticarî ilişkilerini sürdürdükleri diğer topluluklara karşı –Müslüman devletler ya da Çin İmparatorluğu olsun– Helenlerin barbarlar nitelendirmelerine benzer bir şekilde “*Hristiyanlar ve kâfirler*” ya da “*Avrupalılar ve Avrupalı olmayanlar*” ayrımcılığını da barındırmıştır (Bull ve Watson, 1984: 6). Bu yaklaşımın en çarpıcı örnekleri Latin Amerika’da *conquista* [fetih] ve kıtanın Hristiyanlaştırılmasında ve Müslüman devletler sistemleri ya da Çin’le olan ilişkilerde görülmektedir. Dikkat çekilmesi gereken bir nokta, Avrupa uluslararası toplumunun yayılmasıyla eş zamanlı olarak kendi içinde de evrilmesi ve bunun diğer devletler sistemleriyle olan ilişkilerine yansımadır. Daha açık ifade etmek gerekirse, Avrupa uluslararası toplumunun yayılması tek tip ve sistematik değildir; Avrupa uluslararası toplumunun kendi mekanizması ve kurumları da sürekli olarak yeniden şekillenmiştir.

Dört asırlık yayılma süreci, kendi içinde iki döneme ayrılmaktadır. Birinci dönem, Avrupalı devletlerin fetih yoluyla yayılmaya başladığı XV. asırdan evrensel bir uluslararası toplumun ortaya çıktığı XIX. asra kadar devam eder. Bu dönemin en belirgin karakteristiği “merkantilist yapı”dır. İkinci dönem ise, Avrupalı olmayan devletlerin uluslararası topluma girmesiyle XIX. yüzyılın başından Birinci Dünya Savaşı’na kadar sürer (Bull ve Watson, 1984: 7-8). XIX. yüzyıl ise daha çok Avrupalı devletlerin emperyalist yönelim gösterdiği dönem olarak göze çarpmaktadır. Uluslararası toplumun yayılmasının farklı yapılar izlediği bu süreçlerden ikincisi, çalışmanın temel odak noktasını oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, çalışma İngiliz Okulu’nun ve bilhassa Hedley Bull ve Adam Watson gibi birincil temsilcileri tarafından ortaya koyulan tarihsel anlatıya sadık kalarak, açıkça, Batı-merkezli olan “Avrupa uluslararası toplumu”nun dünyanın kalanına yayılmasını tarihsel-yorumlayıcı bir perspektifle sunmaktadır. Söz konusu anlatının daha açık hâle getirilmesi amacıyla, ilk başlık altında Avrupa uluslararası toplumunun tarihsel süreç içinde yapısı açıklanmaktadır. Daha sonra, ikinci başlık altında, uluslararası toplumun Amerikalı “devletler sistemleriyle” etkileşimi ele alınmaktadır. Üçüncü ve dördüncü başlıklarda, uluslararası toplumun Asya’ya ve daha sonra Afrika’ya yayılması konu edinilmektedir. Son başlık ise, uluslararası toplumun başarısızlığın en büyük emarelerinden biri olan Birinci Dünya Savaşı öncesindeki durumunu incelemekte ve çalışma sonlandırılmaktadır.

1. XV. VE XIX. ASIRLAR ARASINDA ULUSLARARASI TOPLUMUN YAYILMASI

Avrupa uluslararası toplumu, dünyanın kalanına; (i) fetih ve yerleşme, (ii) ticaret yoluyla ve sonrasında yönetimi altında tuttuğu yerlerde yönetim anlayışını ve teknolojisini götürmesiyle yayılmıştır. Bu

süreç, öncelikli olarak İber Yarımadası devletleri olan İspanya ve Portekiz'in Yeni Dünya'yı keşfetmesi ve fethetmesiyle başlamıştır (Watson, 1992: 214). Avrupa uluslararası toplumunun, etkileşime girdiği uluslararası sistemlerle olan ilişkileri, Avrupa'nın kendi içindeki gelişmeler ve uluslararası sistemlerin yapısıyla belirlenmiştir. Bu etkileşimlerdeki en belirleyici unsurlar, Avrupa'daki devletlerin, genel itibarıyla kesintisiz olarak çatışma içinde olmalarının sonucunda sürekli biçimde yenilenen askerî teknolojileri ve silâhlı donanmalarının getirdiği avantajlardır (Howard, 1984: 33-42).

İngiliz Okulu düşünürlerinin çalışmalarına büyük ölçüde etki eden Hugo Grotius (2011: 25), *De Jure Belli ac Pacis* adlı çalışmasında kendi çağını şu şekilde tasvir etmektedir:

“Hristiyanlık dünyasının her yanında, savaşla ilgili öyle delicesine bir başıboşluk görmekteyim ki, bundan en barbar halklar bile utanç duyarlardı. Hiçbir neden olmaksızın ya da incir çekirdeğini dolduramaz nedenlerle savaşa atılanlar görülmektedir...”

Buradaki anlatıda da görüldüğü gibi Avrupalı düşünürlerin çözüm arayışında oldukları birinci konu “savaş”tır. Avrupa'daki devletlerin askerî teknolojileri sürekli olarak yenilenirken dünyanın kalanındaki devletlerinin askerî yapılarının nispeten kemikleştiği söylenebilir. Bunun bir sonucu olarak, Avrupalı devletler müşterek biçimde eyleme geçtiklerinde bir toplum olarak kendi şartlarını diğer güçlere kabul ettirebilmişlerdir (Kennedy, 2008: 42-58).

İspanya ve Portekiz'in Amerika kıtasında Aztek ve İnka imparatorluklarını fethi, Avrupa uluslararası toplumunun, XV. asırdan ve XIX. asrın başına kadar dünyanın kalanına yayılmasının başlangıcına işaret etmektedir. *Conquista* olarak adlandırılan bu seferberlik, Avrupalı devletlerin “inancılık” (*fideizm*) anlayışına bağlı biçimde gelişmiştir (Donelan, 1984: 75-85; Keal, 2003: 34). Portekiz Kralı II. João'nun ve Kastilya Kralı Aragónlu II. Ferdinando ve Kraliçe İsaabel'in emri ve himayesi altındaki ilk “fatihler” (*conquistadores*), Hristiyanlığı yaydıklarına inanarak, gittikleri coğrafyalardaki halklara istedikleri gibi davranma haklarına sahip olduğuna kendilerini inandırmışlardır. Papanın 1493'te yayınladığı *Inter Caetera* bildirisi ile Filipinler İspanya'ya; Brezilya Portekiz'e kalmış ve Avrupa'nın haricinde kalan yerler, bu iki ülke arasında imtiyaz biçiminde paylaştırılmıştır. Kuzey Amerika ve Karayipler ise Hollanda, Büyük Britanya ve Fransa arasındaki mücadelenin sonucunda kolonileştirilmiştir (Watson, 1992: 220). Müteakip dönemde, 1800'lere kadar merkantilist bir anlayışla Amerika kıtası, Avrupa'ya değerli maden sağlanması ve kıta içindeki savaşlarla hegemonya mücadelesinin finanse edilmesi amacıyla kullanılmıştır (Keal, 2003: 39).

Avrupa uluslararası toplumunun Asya kıtasına doğru yayılması ise iki farklı yön izlemiştir: İlk olarak, Portekiz, İspanya, Hollanda, Büyük Britanya ve Fransa, güçlü donanmaları sayesinde öncelikli olarak

ticaret amacıyla Asya uluslararası sistemleriyle etkileşime geçmiştir. İkinci süreç ise, Rusya ve Büyük Britanya'nın, bu iki devlete nazaran daha az ölçüde de Fransa'nın 1500'lerden sonra Moğol–Tatar İmparatorluklarının çözülmesinden sonra ortaya çıkan güç boşluklarını, karadan doldurmasıyla gerçekleşmiştir (Watson, 1992: 221-222; Gillard, 1984). Bu meyanda, daha önceleri Latin Hristiyanlık Âlemi'nin bir üyesi olmayan Rusya, 1613'ten itibaren Romanov Hanedanlığı'yla beraber Batılılaşmaya başlamıştır. Bu ülke, I. Petro döneminde Avrupa'nın teknolojisini ve tekniklerini devşirmeye başlamış; Avrupa güçler dengesinin bir parçası olmuş ve Batı'dan tekrar uzaklaştığı 1917'ye kadar Avrupa uluslararası toplumunun Asya'nın içlerine yayılmasında önemli bir güç olmuştur (Watson, 1984a: 61-64).

Avrupa uluslararası toplumunun, etkileşime geçtiği Asya uluslararası sistemlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nun da parçası olduğu, Anadolu'dan Afganistan'a kadar Arap–İslâm sistemi; Rusya'dan Karadeniz'in kuzeyinden Çin'e kadar Moğol–Tatar ve Hint devletler sistemi ve son olarak Japonya'nın da içinde olduğu Çin uluslararası sisteminden müteşekkil olarak sayılabilir. Öte yandan, Osmanlı İmparatorluğu, 1600'lü yıllardan itibaren Avrupa uluslararası toplumu açısından belirleyici bir öneme sahip olmuştur. Avrupalı devletler, yıkıldığı tarihe dek Osmanlıların gücünü ve varlığını hesaba katmadan hareket edememişlerdir; ancak, Osmanlı İmparatorluğu, XX. asrın başına kadar da Avrupa uluslararası toplumunun bir parçası olmamıştır (Watson, 1992: 216; Ruacan, 2018).

Osmanlı İmparatorluğu'yla ilişkilerinden edindikleri tecrübelerin bir sonucu olarak, sonucunda Avrupalı devletler, diğer medeniyetlerle olan ilişkilerinde “doğal hukuk”u öncelikli bir temel olarak almışlardır. Bu bağlamda, “evrensel ve karşılıklı olan”, kaynağını Yunan ve Romalı Stoacılarıdan aldığı varsayılan doğal hukuk, Roma İmparatorluğu'ndaki *jus gentium* gibi, inanışlar veya gelenekler ne olursa olsun, savaş, barış ve yabancıların ikâmet hakları gibi konuları belirlemektedir. Gelgelelim, Amerikalı halklarla olan ilişkilerinin ortaya koyduğu gibi doğal hukuk, “vahşiler”le veya “barbarlar”la olan ilişkilerinde Avrupalı devletler tarafından düzenleyici bir mekanizma olmamıştır (Wight, 1992: 70-71). Doğal hukuk, zaman içinde bilinen anlamından uzaklaşmış; Helen medeniyetinde “köleler ve barbarlar” ayrımındaki gibi, Amerikalı (ya da Afrikalı) yerli haklara karşı Hristiyanlığın mesajının zorla yayılmasının bir aracına dönüşmüştür. Avrupa uluslararası toplumu, diğer uluslararası sistemlerle etkileşimlerinde kaçınılmaz biçimde “Avrupalı Hristiyan Klubü ve diğerleri” olarak algılanmaya başlamıştır (Bull, 1984a). Özetlemek adına, Avrupalı devletlerin Asya uluslararası sistemleriyle olan ilişkileri XIX. yüzyıla dek “karşılıklılık” esasına dayanmış ve Amerikalı ve Afrikalı topluluklarla olan ilişkilerinden farklı bir görüntü ortaya koymuştur.

XV. ve XIX. asırlar arasında Avrupa Kıtası içindeki en dikkat çeken yapısal değişim ise imparatorluk ve kilise birliğinin yerini, ulusal devlet ve ulusal kilise düzeninin almasıdır (Carr, 1945: 2). Burada,

“ulus” ile kastedilen, doğal olarak, XIX. yüzyıldan itibaren gelişen, toplu katılıma dayanan liberal demokratik anlayıştan ziyade, hükümdarın kendi kişiliğinde maddeleşen bir güç olarak “mutlakiyetçi” anlayıştır. Bu yüzyıllarda, Avrupa kıtasının ortasında bulunan küçük devletler ve parçalı yapı, kuvvetler dengesi mekanizmasını “yazılı olmayan anayasa” hâline getirmiştir (Wight, 1992: 165). Devletlerin daimî olarak ordularını savaşa hazır tutma amacına yönelik harcamalar, merkantilist anlayışı ve pratikleri perçinlemiştir. Bu dönemde Avrupalı devletler, kendi topraklarında topladıkları vergileri arttırmış, ihracatın ise ithalattan fazla olması gayretlerine paralel olarak deniz gücü ve donanmalara yapılan yatırımlar zarurî hâllere dönüşmüştür. Deniz güçleri – İspanya, Portekiz, Büyük Britanya, Hollanda ve Fransa– arasındaki rekabet, uluslararası sistemde mevcut siyasî yapının ekonomik boyutla iç içe geçmesine yol açmıştır. Merkantilist yapı XIX. yüzyılda beliren *laissez faire* anlayışına kadar da mevcudiyetini sürdürmüştür (Buzan ve Little, 2000: 291).

2. 1815–1890 ARASINDA ULUSLARARASI TOPLUMUNUN YAPISI

Martin Wight’ın (1992) belirttiği üzere uluslararası ilişkiler tarihinde Realist, Rasyonalist ve Revolüsyonist (ya da Devrimci) paradigmalardan birinin diğerlerine göre daha baskın olduğu dönemler bulunmaktadır. Revolüsyonizm, 1789–1914 arasındaki dönemde en belirgin ve baskın olan paradigmadır. Bununla birlikte, Realist paradigmanın bu dönemde popüler olan milliyetçiliği ve enternasyonalizmi dikkate alması beklenemezdi. Fransa’da 1789’da gerçekleşen devrim ve Napolyon Savaşları, Avrupa uluslararası toplumunun yapısında büyük dönüşümlere neden olmuştur. Ayrıca, bu dönemde vuku bulan İngiliz Sanayi Devrimi de Avrupa’nın sosyo–ekonomik yapısında büyük ölçüde değişikliklere yol açmıştır.

Napolyon’un, Avrupa uluslararası toplumunu yok etmek suretiyle bir hegemonya kurma müteşebbisi, toplumun buna karşı reaksiyonuyla önlenmiştir; ancak, 1815 sonrasında ortaya çıkan uluslararası sistemin yapısı, öncekine göre farklılıklar arz etmiştir. Napolyon Savaşları’nın somut etkilerinden biri; bir kara gücü olan Fransa’ya ile deniz gücü olan Britanya’nın evrensel hegemonya mücadelesinde üstünlük sağlayan güç modelinin, yani deniz gücünün öneminin, daha sonra hegemonya girişiminde bulunacak olan güçler tarafından örnek olarak alınmasıdır (Wight, 2004: 33). Öte yandan Napolyon Savaşları, Fransız vatandaşlarının “vatan uğruna ölmek” doktriniyle silâh altına alınması ve bir ulusun tüm kaynaklarını seferber etmesinin örneği olarak Avrupa uluslararası sisteminin “*aristokratlara özgü sportif aktiviteye yakın olan savaş algısı*”nı da kökten değiştirmiştir (Watson, 1992: 231). Bu denli büyük ölçekte bir savaşın tecrübe edilmesi, neden olduğu fiziksel tahribatın yanında savaşın ne kadar arzu edilir ve ne kadar kazançlı olduğunun sorgulanmasına yol açmıştır.

1815 Viyana Kongresi'ne² kadar süregiden anti hegemonik yapı, Avrupa uluslararası toplumunun temel ilkesi olmuştur. Kongreyle birlikte, XIX. yüzyılın uluslararası düzeni, Büyük Güçlerin–Avusturya, Rusya, Prusya ve Britanya (daha sonra Fransa)– “kolektif hegemonya”sına bırakılmış ve bu düzen “Avrupa Ahengi” olarak isimlendirilmiştir. Watson'ın (1992: 240-241) belirttiği üzere, Büyük Güçlerin 1815'teki çıkarları temelde farklılıklar içermekteydi; gelgelim, çıkar çatışmasını içermesi ve bunları tanımlanan kurallar ve paylaşılan değerler sayesinde uzlaştırabilmesi, sistemin başarısını mümkün kılmıştır. Nitekim, Wight (2004: 83), Viyana Barışı'nı, Fransız Devrimi'nin etkilerine karşı muhafazakâr–monarşi yanlısı “Kralların Komünformu” olarak isimlendirmiştir. Salt olarak gücü değil, ahlakî değerleri de içeren bu sistemin ortaya çıkardığı düzen, uluslararası siyasetin en istikrarlı dönemlerinden biri olarak kabul görmektedir (Carr, 1945: 6). Bu bir asırlık dönemi Watson'ın (1992: 242) sınıflandırmasına uygun biçimde şekilde üç kısma ayırmak mümkündür: (i) Bunlardan birincisi, 1815 Viyana Kongresi'yle başlamakta ve 1848 Devrimleri ile sona ermektedir. Bu süreç, Avrupa nüfusunun yaklaşık dörtte üçünü oluşturan Büyük Güçlerin mutlakiyetçi yapılarını koruyarak, sosyal ve siyasal devrimleri baskı altında tutabildiği bir yapıyı önelemektedir. (ii) 1848 ve 1871 yılları arasında devrimci milliyetçiliğin yükseldiği ve dengeleyici savaşların görüldüğü dönem bunlardan ikinci kısmı oluşturmaktadır. (iii) Son dönem, 1871'den 1900'lerin başına sonuna kadar sürmektedir. Bu otuz yıllık süreç, Realizmin baskın olduğu ve temelinde Bismarck'ın denge siyasetinin yönlendirdiği göreceli bir barış dönemidir (Watson, 1992: 240-242).

Kıta Avrupası, Viyana Kongresi'nden sonra en uzun barış dönemlerinden birine girmiş ve böylece, hızlı bir sınai ve teknolojik gelişme için gereken şartlar ortaya çıkmıştır. Bu alanlardaki gelişmeler, toplumsal ve siyasal gündemleri ve yaşamları da etkilemiştir. Serbest ticaretin ve ekonominin getirdiği refah, genellikle Batı Avrupa ülkelerine yansımıştır. 1815 ve 1914 arasında (1856 Savaşı sayılmazsa), Büyük Güçlerin karşı karşıya geldiği bir savaş kayda geçmemiştir. Teknik ve ekonomik gelişme, normların standart bir hâle getirilmesi için uluslararası işbirliğini tetiklemiştir. 1865'te Uluslararası Telgraf Birliği ve 1878'de Evrensel Posta Birliği kurulmuş; 1890'da Ürünlerin Demiryollarında Taşınmasına Yönelik Anlaşma, 1906'da Radyo–Telgraf Anlaşması ve 1909'da Otomobil Trafikliği

² Napolyon'un komutası altındaki Fransız İmparatorluğu birliklerinin yenilgiye uğratılmasının akabinde, 1815'te toplanan Viyana Kongresi, Avrupa kıtasındaki sınırların ve güç dengesinin yeniden kurulmasını öngörmüştür. Wight'a (1977: 136) göre, uluslararası toplumun temel kurumlarından olan güçler dengesinin Avrupa ve dolayısıyla uluslararası toplum içinde en üst seviyede tesisi Viyana Kongresi'yle mümkün olmuştur. Ancak, Kongre ve sonunda yapılan düzenlemeler, ironik bir biçimde, “tüm devletlere eşitlik” vadetmesine rağmen, Avrupa'daki devletlerin dahi güçlerine göre hiyerarşik bir biçimde sıralanmasının en somut ve sembolik örneklerini teşkil etmektedir (Ibid). Kongrenin toplanmasında ve sonunda ortaya çıkan dengenin, büyük ölçüde Avusturya Şansölyesi Klemens von Metternich'in gayretlerini ve tasarılarını yansıtmaya sebebiyle, 1815 ve 1848 arasındaki dönem Metternich Sistemi olarak anılmıştır (Watson, 1992: 239; 244).

Anlaşması yapılmıştır (Hueck, 2004). Uluslararası toplum, bu bağlamda işbirliği ve ortak çıkarlar temelinde güçlenmiştir. XIX. yüzyılda savaşın önlenmesi genel bir siyasal eğilime dönüşmüştür.³

1848'e kadar olan dönemde, Avrupa uluslararası toplumu içinde Büyük Güçler, mutlakiyetçi düzene karşı tehdit olarak gördükleri popüler milliyetçilik ve demokrasiye karşı müşterek hareket etmişlerdir. Bu dönemde, bu devletler, kendi aralarında fiili çatışma içine girmemişlerdir. 1848–1871 arasında ise hanedanlığa dayalı düzeni ayakta tutmaya çalışan Metternich Sistemi'ni sorgulamaya başlayan hoşnutsuz Batı Avrupalı orta sınıf, barışın sürdürülmesinden çok kendilerinin ne şekilde yönetileceklerine karar verme hakları ve düzenlemeleriyle ilgilenmeye başlamıştır. Bunun bir sonucu olarak “ulus” kavramı, temel siyasî birim hâline gelirken, diğer kurumlar, kendilerini buna uydurmak durumunda kalmışlardır. Öncelikli olarak “tebaa olmaktan vatandaşlığa geçmek” ve “ulustan bağımsızlığa yürümek” ve bunların sağlanması için, gerekirse, silaha sarılmak yeniden bir zorunluluk olarak görülmeye başlamıştır. Milliyetçilere ve liberallere göre Avrupa'da yeniden yapılanma kaçınılmaz hâle gelmiş ve muhafazakârlarla olan çatışmalar da bir zorunluluğa dönüşmüştür. 1848 öncesi döneme göre nispeten, savaşların ve silâhli çatışmaların kaçınılmaz olarak görüldüğü bir döneme girilmiş ve bu konfigürasyonda PanGermencilik, Avrupa Ahengi'ne⁴ karşı en büyük tehdidi oluşturmuştur (Watson, 1992: 243-246). Siyasetin belirlenmesinde başat konumda olan muhafazakârlar ve liberaller, anlaşılır bir biçimde, savaşın yaratacağı istikrarsızlık ve olumsuz etkilerin ekonomi üzerindeki baskısından mümkün olduğunca uzak durulmasını istemişlerdir.

XIX. yüzyıla genel olarak bakıldığında, Avrupa uluslararası sistemi içinde uluslararası ilişkiler, “*monarkın kişisel çıkarlarından ulusun kolektif menfaatine*” doğru bir geçiş arz etmektedir (Carr, 1945: 16). Öte yandan yandan, XV. ve XVIII. yüzyıllar arasındaki dönemin merkantilist anlayışı, yerini, *laissez-faire* anlayışına bırakmıştır. Dikkat edilmesi gereken noktalardan biri Carr'ın (Ibid) belirttiği gibi “*siyasî güç ile ekonomik güç arasındaki biçimsel ayrılık yanılısama*”sıdır. Britanya'nın donanma gücü, XIX. yüzyıl boyunca, ekonomik gücüne ayrılmaz biçimde bağlı kalmıştır. Nitekim, Britanya'nın hegemonya olarak süregiden gücü, klâsik anlamda salt bir askerî üstünlükten ibaret değildir (Kennedy, 2008: 197). *PaxBritanica* olarak anılan XIX. yüzyıldaki denge, Londra'nın merkez

³ Buna örnek olarak, 1873'te Ghent'te kurulan *Institut de Droit International* gibi örgütlerin uluslararası hukuk alanında akademik çalışmalar vermesi gösterilebilir.

⁴ Avrupa Ahengi, 1818 ve 1848 arasındaki döneme tekabül etmektedir. Bu dönemde, İngiltere, Prusya, Avusturya, Rusya ve göreceli olarak Fransa, Avrupa içinde dengenin korunmasını önceleyen politikalar izlemiş ve ikili anlaşmazlıkların çözülmeye dönüşmesinden kaçınmışlardır. Aristokrasinin ve mutlakiyetçiliğin belirleyici olduğu bu dönemde, Metternich en etkin devlet adamına dönüşmüş ve liberaller tarafından gericilikle eleştirilmiştir. Avusturya'nın bir tür çapa görevi üstlendiği bu dönemde, en başta İngiltere, kıtanın kendi içinde statükosunu sürdürmesiyle ilgilenmiş, durumu desteklemiş ve başta Asya olmak üzere uzak coğrafyalardaki konumunu güçlendirmeye çalışmıştır. 1830 Devrimleri ve Prusya'nın git gide birliğini tamamlamaya yönelik politikası ve pratikleri, 1848'deki devrimlerle Ahengin sonunu getiren gelişmeler olmuştur (Watson, 1992: 244).

olduğu ve denetleyici bir mekanizmaya dönüştüğü bir sermaye piyasasını da ortaya çıkarmıştır. Mali güç ve sermaye diplomaside çok daha etkili bir enstrümana dönüşmüştür. Britanya, bu uluslararası politik–ekonomik sistemin daimî denetleyicisi olmuş ve liderlik konumunu korumuştur.

Sanayi Devrimi, Avrupa güç dengesini tüm küreyi kapsayacak şekilde genişletmiştir (Buzan ve Little, 2000: 271). 1870’te Almanya’nın siyasî birliğini tamamlamasından sonra, rekabet tamamıyla Kıta Avrupası’nın dışına yayılmıştır. Kennedy’nin (2008: 244-245) ifade ettiği gibi, Büyük Güçler arasındaki mücadele artık 1830 ya da 1860’ta olduğu gibi, yalnızca Avrupa’daki sorunlar yüzünden değil, dünya üzerine yayılmış pazarlar ve nüfuz alanları yüzünden de çıkar hâle gelmiştir. 1870’ten sonraki bu yayılma süreci, çalışmanın müteakip başlıkları altında daha ayrıntılı olarak tartışılacaktır.

3. AMERİKALI DEVLETLERİN ULUSLARARASI TOPLUMLA ETKİLEŞİMİ

Avrupa uluslararası toplumunun yayılarak evrensel bir uluslararası topluma dönüşmesi, yaklaşık dört asır sürmüş ve farklı coğrafyalarda diğerlerinden ayrılan karakteristik özellikler göstermiştir. Bilhassa, XIX. yüzyılda Avrupa uluslararası toplumunun Amerika Kıtası ile olan etkileşimi, Asya’da ve daha sonra Afrika Kıtası’ndaki yayılmacılığından çok daha farklı bir form sunmaktadır. Kuzey Amerika’da, 1770’lerden itibaren başlayan bağımsızlık hareketleri, Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) kurulmasıyla sonuçlanmıştır. 1807’de, İber Yarımadası’nın Fransız orduları tarafından işgal edilmesinin akabinde Güney Amerika’da başlayan hareketler, bu coğrafyada yeni devletlerin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. 1776–1830 yılları arasında Kuzey ve Güney Amerika’da Washington, Bolivar ve San Martín’in önderlik ettiği bağımsızlık hareketlerinin –Haiti örneği hariç olmak üzere (Wight, 1992: 85-86)– ortak özelliklerinden biri, temellerinde kıtaya yerleşmiş olan Avrupalılar tarafından anakara–Avrupa’dan ithal edilen fikirlerdir (Watson, 1984b). Koloni devletleri olarak sömürülenler, öncelikli olarak Avrupalı güçlerin merkantilist sömürü sisteminden ve daha sonra güçler dengesinden ve etkilerinden çıkmak istemişlerdir. Bağımsızlıklarını kazanan yeni devletler ise, “Avrupalılık” mirasını sürdürmeye devam etmişler; bilhassa ABD, bir Batılı devlet olarak Avrupa uluslararası toplumunun yayılmasında faal biçimde rol oynamıştır.

Uluslararası sistemin XIX. yüzyıldan sonraki yapısının anlaşılabilmesi için, ABD’nin dış siyasetinin dikkatli biçimde incelenmesi gerekmektedir. Kissinger’ın (2011: 27-31) dikkat çektiği gibi ABD’nin izolasyon siyasetinin diğer yüzünde Avrupa güç siyasetini Amerika Kıtası’ndan uzak tutma kararı bulunmaktadır ve hiçbir belgenin, uluslararası siyasetin bu dönemine Monroe Doktrini kadar siyasî ve stratejik etkisi olmamıştır.

ABD’nin ticaret hacmini arttırması ve kıyılarını İngiliz ve Fransız donanmalarına karşı koruyabilmesi için güçlü bir donanmaya olan ihtiyacı daha XVIII. asırda kendini göstermiştir (Renehan Jr., 2007: 17-

18). ABD, aslında, Amerika Kıtası'nda kendi gücünü arttırırken Avrupalı güçlerin aralarındaki çatışmaları ve Avrupa güç dengesini sürekli olarak takip etmek durumunda kalmıştır. Örneğin, Louisiana'nın Fransa'dan satın alınması, Napolyon Savaşları sırasında gerçekleşmiştir (Rich, 1992: 12-15). Bu genişleme, 1819'da Transcontinental Anlaşması'yla, Florida'nın İspanya'dan alınmasıyla da devam etmiştir. ABD, İspanya ve Portekiz krallıklarına karşı bağımsızlık mücadelelerini sürdüren Latin Amerika devletlerine hiç vakit kaybetmeden elçilerini göndermiş ve bu mücadeleler süresince her adımını Avrupalı güçlerin izlediği siyasete göre atmıştır (Renehan Jr., 2007: 62-75). Büyük Britanya, bağımsızlığını yeni kazanan Latin Amerika ülkelerini birlikte korumaya yönelik bir öneri sunduğunda, ABD bu teklifi reddederek açıkça, Avrupalı güçleri kıtada istemediğini ortaya koymuştur (Jonas, 2011). ABD'nin bu kararının arka planında ise, Rus Çarlığı'nın Alaska'daki faaliyetleri ve Kutsal İttifak'ın İspanyol Krallığı'nı Latin Amerika'da yeniden kurulması amacıyla kıtaya müdahale etmesine karşı olması bulunmaktadır (Watson, 1984b).

1884'ten itibaren, ABD küresel hedefleri için niyetini açıkça belli etmiştir. Söz konusu ülke, 1884'te Kızılhaç üyesi olmuş, 1885'te Berlin Konferansı'na katılmış, 1888'de Samoa Konulu Konferans'a ev sahipliği yapmış ve 1899'da Hague Konferansı'na katılmıştır (Jonas, 2011). 1895'te yeniden yorumlanan Monroe Doktrini doğrultusunda, ABD, Latin Amerika'daki Avrupalı kolonileşmesine karşı çıkmasının yanında, kıtadaki tüm konularda söz hakkı olduğu yönünde politikalar öngörmüştür (Renahan Jr., 2007: 97). 1904'te Alfred Mahan, *Deniz Gücünün Önemi* isimli eserini yazdığında, ABD'nin, Britanya modelini örnek alarak donanmalarını genişleten Almanya ve Japonya'yla karşı karşıya geleceği açıkça görülmekteydi. Nitekim, ABD, 1899 Hague Konferansı'nda niyetini ortaya koymuş ve Uluslararası Sürekli Hakemlik Mahkemesi'nin gerekliliğini savunmuştur (Jonas, 2011).

20. yüzyılın hemen başındaki Venezüela Krizi, Monroe Doktrini'ne yönelik açık bir ihlâl teşkil edilmekteydi. Bu noktada, ABD Başkanı Theodore Roosevelt'in, Monroe Doktrini'nden çıkardığı sonuç, Karayipler ve Güney Amerika'da, ABD emperyalizminin sinyallerini vermekteydi; nitekim, ABD artık, "polis gücü" olarak Latin Amerika ülkelerinin işlerine müdahale hakkına sahip olduğunu açıklamıştı. Bu ülkenin, Küba, Nikaragua, Haiti ve Dominik Cumhuriyeti'yle bu dönemdeki ilişkileri bunun örneklerini teşkil etmektedir (Renehan Jr., 2007: 99-104).

Öte yandan, ABD, Çin'de "açık kapı" siyasetini savunarak, çıkar alanları söz konusu olduğunda hedeflerinden ödün vermeyeceğini de göstermiştir. Nitekim, 1898'deki İspanyol Savaşı'ndan sonra da ABD Pasifik'e yayılmış; 1905'te Rusya'ya karşı Japonya'yı desteklemiş ve savaşın ardından barış görüşmeleri Washington'da gerçekleştirilmiştir (Jonas, 2011). Panama Kanalı için Kolombiya, ABD ile işbirliğine yanaşmadığında, bağımsız bir Panama devletinin kurulması için ABD zorlayıcı bir siyaset izlemiştir. 1903'te imzalanan anlaşma ile kanalın kontrolü ABD'ye bırakılmış ve 1926'da kanal

üzerindeki Amerikan kontrolü genişletilmiştir (Renehan Jr., 2007: 108). ABD, 20. yüzyılın başı itibariyle bir Büyük Güce dönüşmüş; ancak, “Büyük Güç Sistemi”nin bir parçası olmamıştır (Kennedy, 2008: 304).

Sonuç olarak, ABD’nin, Monroe Doktrini’yle gerçek anlamda izolasyonist bir politika sürdürdüğü argümanı bir yanılsamadan ibarettir. Bu bağlamda, ABD’nin dış siyaseti, XVIII. yüzyıldan itibaren çıkarlarından taviz vermemesine ve kendi tanımlamalarının uluslararası toplum tarafından kabullenilmesine yönelik meydan okumasına dayanmaktadır. ABD’nin, uluslararası sistem içindeki yerinin ve hedeflerinin tam olarak anlaşılabilmesi önemlidir. Kısaca değinmek adına; XVIII. yüzyıldan bugüne dek ABD, sistemin belirleyici güçlerinden biri olagelmıştır. Bununla birlikte, hatırd tutulması gereken unsur, uluslararası sistem içinde ABD’nin (ya da herhangi bir başka devletin) tek başına belirleyici güç olmadığıdır. İngiliz Okulu düşünürlerinin, bu fikre karşı oldukları ve Uluslararası İlişkiler disiplininde bu anlayışla yapılan çalışmaların, disiplini özellikle bir tür dış politika analizine indirgeyerek kuramsal çalışmalar için birer engel niteliği taşıdıklarının hatırlatılmasında fayda görülmektedir.

Sonuç itibariyle, XIX. yüzyılda Amerikalı “yeni devletler”, uluslararası toplumdan değil, Avrupa güc dengesinde ve etkilerinden çıkmak istemişlerdir. Bunu da genel olarak Avrupa’dan aldıkları kültürel miras ve fikirler doğrultusundaki kararlılıklarıyla ve aynı zamanda, ABD’nin sürdürdüğü siyasetle başarabilmişlerdir. Üstelik, Amerika’nın yeni devletleri, 20. yüzyıldan itibaren, Batılı birer devlet olarak Avrupa uluslararası toplumunun yayılmasında faal biçimde rol oynamışlardır.

4. XIX. ASIRDA ULUSLARARASI TOPLUMUN ASYA’YA YAYILMASI

XIX. yüzyılda, Avrupa uluslararası toplumunun Asya’ya genişlemesi, yalnızca Amerika Kıtası’yla olan etkileşiminden değil, Asya uluslararası sistemleriyle daha önceki ilişkilerinden de farklı bir formda ilerlemiştir. Avrupalı güçlerin Asya uluslararası sistemleriyle olan ilişkileri karşılıklılığa dayanırken, XIX. yüzyılda, bu durum, yerini açıkça salt güç kullanımına bırakmıştır. Öte yandan, Avrupa uluslararası toplumunun daha önce gücünü ve varlığını hesaba katmadan hareket edemediği Osmanlı İmparatorluğu da bu tarihlerde çöküş sürecine girmiştir. Asya’nın iç bölgelerinde Moğol–Tatar İmparatorluklarından geriye kalan kontrolsüz bölgeler de karadan Büyük Britanya ve Rusya, yine daha az ölçüde de Fransa’nın etkisine girmiştir. Avrupa uluslararası toplumunun, XIX. yüzyılda Asyalı uluslararası sistemlerle etkileşiminin en belirleyici karakteristikleri Çin ve Japonya’yla sürdürülen ilişkilerde belirginleşmektedir.

XVIII. yüzyılın sonu itibariyle, Asya Kıtası’nda dört uluslararası sistemden söz edilmesi mümkündür: (i) Avrupalı devletlerarası sistem; (ii) Müslüman devletler sistemi; (iii) Hint devletlerarası sistemi ve

(iv) Çin devletlerarası sistemi (Gillard, 1985). Avrupalı devletlerarası sistem Avrasya’da ağırlıklı olarak Rusya, Britanya ve Fransa ile yerel devletlerden müteşekkildir. Başta Osmanlı İmparatorluğu olacak şekilde, İran ve Orta Asya’daki Buhara, Hive, Hokand ve diğer Afgan hanlıkları ve Arap prenslikleri Müslüman devletlerarası sistemini oluşturmaktadır. Hint devletlerarası sistemi Moğol İmparatorluğu’nun çözülmesinden sonra ortaya çıkan Hindu, Müslüman ve Sikh devletlerinden oluşmaktadır. Çin devletlerarası sisteminin, Çin İmparatorluğu ve ayrıca Japonya’yı da kapsadığı kabul edilmektedir (Gillard, 1984; Phillips, 2017: 55-59; Zhang, 2017: 204).

1798 ve 1818 yılları arasında, Büyük Britanya’nın bölgede değişen siyaseti sonucunda ilk yıkılan Hint devletlerarası sistemi olmuştur. Müslüman devletlerarası sisteminin varlığı ise Birinci Dünya Savaşı’nın sonuna dek sürmüştür. Avrupalı devletlerin askerî gücünün, yapıları bu devletlere kıyasla daha kemikleşmiş ve teknolojileri kıyasla ilkel olarak kabul edilebilecek bu siyasal yapılarına üstünlüğü neticesinde, buradaki devletler ve dolayısıyla devletlerarası sistemler yıkılmıştır. Türkiye ve İran ise diğerlerinden farklı biçimde, evrilmek suretiyle varlıklarını korumuştur (Buzan, 2017: 234-235).

Çin’in uluslararası topluma girmesi, birçok açıdan, Avrupalı olmayan devletlerin katılımından farklı olmuştur. Avrupalı güçlerin etkileşime girdikleri diğer uluslararası sistemlerdeki devletler, Avrupa medeniyetinden etkilenecek ya da işbirliğine razı gelerek Avrupa uluslararası toplumunun birer üyesi olmuşlardır. Bu devletlerden farklı olarak “Konfüçyüsçü Milletler Ailesinin Orta Krallığı Çin” kendini zaten yeteri kadar gelişmiş ve hatta “üstün” bir medeniyet olarak görmekteydi ve kendilerine zorla dayatılan Avrupalı medeniyet standartlarını zorla dayatmalarına sert bir direniş göstermiştir. Avrupa uluslararası toplumu dünyanın geri kalanına siyasî, ekonomik ve askerî yapısının yanında, kendi kültür ve medeniyet standartlarını da beraberinde taşımış ve empoze etmiştir. Batılı güçler açısından, Avrupa uluslararası toplumu küresel ölçekte yayılmaktayken, Çin açısından bu durum kendi medeniyetinin standartlarının sorgulanması ve bunun da ötesinde “aşağılanma ve zorlanma” anlamına gelmekteydi (Gong, 1984: 117-126; Phillips, 2017: 54).

Çin’in uluslararası topluma dahil oluşu üç döneme ayrılarak incelenebilir: Bunlardan ilki, 1839’daki Tütün Savaşı öncesinde, Çin’in kendi kültürel üstünlük standardını devam ettirerek Batılı güçlerle eş düzeyde ilişkiler sürdürmek ya da anlaşmalar yapmayı reddettiği dönemdir. İkincisi, 1842 Nanking Anlaşması’yla birlikte başlayan, “eşitsiz anlaşmalar” ile Çin limanlarının statüsünün belirlendiği ve Batı standartlarının Çin’e dayatılmaya başlandığı dönemdir. Sonuncusu ise, Çin’in, Batı usulü diplomatik gelenekleri, uluslararası hukuk ve medeniyet standartlarını benimsemeye başlayarak Avrupa uluslararası toplumunun bir üyesi olmaya başladığı süreçtir (Gong, 1984). Çin (ve birçok başka medeniyet), bu süreci Batı’nın zorla dayattığı bir aşağılama olarak görmüş ve “eşitsiz anlaşmaları”

kendi medeniyetleri dışındaki bir medeniyetin zorla empoze edilmesi olarak algılamıştır (Buzan, 2017: 234). Buna paralel biçimde, Japonya açısından da Batılılaşma, Batılı güçlerin yabancılarla olan ilişkilerinde kendi resmî yöntemlerini ve kurumlarını dayatmasını içermektedir (Suganami, 1984). Japonya, Amiral Perry'nin 1853'te ülkeyi Batı'ya açmasından itibaren, geri döndürülemez bir Batılılaşma sürecine dahil olmuştur. Avrupa uluslararası toplumuna girmesinden itibaren Japonya, Batılı kod ve normları uygulamaya geçirmiş ve bunu ilerlemenin anahtarı olarak görmüştür. Bunun en önemli örnekleri; Japonya'nın kendisine sunulan “eşitsiz anlaşmaları” Kore'nin önüne koyması ve güç siyaseti doğrultusunda yapılanmasını devam ettirmesinde belirginleşmektedir. 1894–1895 Çin ile Japonya Savaşı⁵; 1901'de Boxer Ayaklanması sırasında Japonya'nın Avrupalı güçler ve ABD ile birlikte Çin'e müdahalesi; 1902'de Anglo-Japon ittifakı; 1904–1905 Rusya ile Japonya Savaşı ve 1910'da Kore'yi ilhak etmesi, Japonya'nın, artık, Batılı güçler tarafından bir büyük güç olarak kabul edildiğini göstermektedir (Suganami, 1984).

Tarihî süreçte, Çin, uluslararası toplumun çıkarların uyumlulaştırılması ve bu doğrultuda kolektif eylemlerinin incelenebilmesi açısından önemli bir örnek arz etmektedir. “*Asya'nın hasta adamı Çin*” (Zarrow, 2005: 44), XIX. yüzyılda Uzakdoğu'ya yayılan Avrupalı devletlerarasındaki gücün hiyerarşisine göre paylaşılmış, akabinde, ABD, Japonya ve Almanya'nın da çıkarları doğrultusunda düzenlemelerin konusu olmuştur. Avrupa uluslararası toplumunun yerleştiği bölgelerdeki eylemleri, Çinlilere karşı belirgin aşağılamalar içermektedir. Örneğin, bu dönemde, Şangay Parkı'nın girişindeki tabelada ya da bazı restoranlarda “*Çinliler ve köpekler giremez*” şeklinde bir tabelanın gerçekten bulunup bulunmadığı tam olarak bilinmese de (Zarrow, 2005: 160), Çinliler, böyle tabelaların gerçekten varlığına inanıyorlardı ya da emperyalist ulusların uygulamalarının bu kadar aşağılayıcı olduğu algısını taşıyorlardı. Yapılan “eşitsiz anlaşmalar” sonunda gelinen noktada Çin'in egemenliğine saygı duyulması öngörülmekteydi; ne var ki, Çin'in kendi toprakları içinde neredeyse vergi kanunu çıkarma hakkı dahi elinden alınıyordu. Buna ek olarak, Çin'in diplomasiye yönelik anlayışı ve uygulamalarındaki farklılık sürmekteydi (Zarrow, 2005: 43).

Boxer Ayaklanması'nın en önemli katalizörü de uluslararası toplumun Çin'e empoze ettiğine inanılan “medeniyet standartları” ve bunun neticesinde yüklenen aşağılanma hissiyatı olmuştur. Ayaklanmanın bastırılabilmesi için, 28 Ağustos 1900'de, 800 Rus, 800 Japon, 400 Britanya, 400 Amerika, 400 Fransız, 250 Alman, 60 Avusturya ve 60 İtalyan askerinden oluşan birlik, uluslararası toplumun ortak

⁵ Söz konusu savaş, Kore'nin, Çin kontrolünden çıkarak Japonya'ya geçmesine neden olmuştur. Ayrıca, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Batılı devletlerin yalnızca diplomatik usullerini ve medeniyet normlarını değil askerî teknolojilerini ve taktiklerini benimseyen Japonya, bu savaştan sonra Batılı devletler nezdinde prestijini arttırmış, Çin hanedanlığının gücü ve meşruluğu sorgulanır hâle gelmiştir (Suganami, 1984: 192). Nitekim, bu savaştan on yıl sonra, Asyalı bir devlet olan Japonya, Rusya'yı mağlup etmiş ve ilk kez bir Batılı güç, modern tarihte, uluslararası toplumun Batılı olmayan bir üyesi tarafından yenilmiştir.

çıkarları söz konusu olduğunda gerçekleşen kolektif eylemlerin çarpıcı bir örneğidir (Wight, 2004: 57). Ayaklanmanın bastırılması için toplanan bu gücün eylemleriyle, Avrupalı olmayan en eski medeniyetlerden birinin bir anlamda bu kadar ağır bir hakarete uğraması, 1914'ten sonra belirginleşen “Batı’ya karşı başkaldırı” (Bull, 1984c) sürecinin başlangıcı olarak nitelendirilebilir.

Japonya ise uluslararası toplumla olan ilişkilerinde Çin’den farklı bir siyaset yürütmüştür. Uluslararası toplumla olan etkileşimdeki yerini ve Avrupalı diplomatik kodları beğenmese de Japonya, önce 1868 Meiji Restorasyonu⁶ ve 1871 Iwakura Misyonu ile batılılaşmayı tercih etmiş; Alman modeline dayanan yeni bir anayasa düzenlemiş; hukuk ve eğitim sistemlerinde de reform gerçekleştirmiştir. Japon geleneksel giyim tarzında değişiklikler yapılmış ve çağdaş bir bankacılık sistemi geliştirilerek “Batı medeniyetinin standartları” benimsenmiştir. Donanma için Büyük Britanya Donanması’ndan, kara ordusu için Prusya Genelkurmayı’ndan uzmanlar getirilmiş ve Japon subaylar, Batılı askerî ve donanma okullarına gönderilmişlerdir. Bu süreçte, Japonya’nın ekonomik gücü ile askerî gücü birbirinden ayrılmadan geliştirilmiştir. Tüm bu gelişmelerin neticesinde de Japonya’nın kaynaklara olan ihtiyacı artmıştır. Bu noktada, Japonya’nın takip eden siyaseti, kendi gücünü uluslararası toplumdaki diğer güçlerin seviyesine çıkarmak için oportünist bir yaklaşım üzerine inşa edilmiştir. Vizyonu o dönem için Asya ile sınırlı olan Japonya, pragmatik amaçları doğrultusunda gücünü genişletmek için savaşı da gerektiğinde başvurulacak bir araç olarak görmüş ve uluslararası toplumun kodlarına çoğunlukla gönülsüzce uymuştur (Burkman, 2008: 12-13).

1905’ten sonra talepleri ve gücü sürekli olarak genişleyen Japonya, diğer devletler, bilhassa da 1898’den sonraki dönemde Pasifiğe doğru yayılmaya başlayan ABD tarafından bir tehdit olarak görülmüştür. Japonya’nın kesintisiz biçimde artan nüfusu karşısında ABD, Kanada ve Avustralya, kendi ülkelerine yönelik göçü önleyen yasalar çıkarmıştır (Burkman, 2008: 4). Asya’daki revizyonist eylemlerine ve siyasetine hizmet edeceği düşüncesiyle Japonya, Birinci Dünya Savaşı’na dahil olmuş ve “ırksal eşitlik” taleplerinin kabul edilmemesi karşısında, askerî başarısının karşılığını diplomatik alanda da pekiştirememiştir (Vincent, 1984).

XIX. yüzyılda, uluslararası toplumun Asya’ya yayılması, birçok açıdan, küresel uluslararası toplumun XX. yüzyıldaki yapısı ve karşılaşacağı durumlara dair emareler taşımaktadır. Bunların ilki; Batı medeniyetinin normlarının ve standartlarının, Batılı olmayan medeniyetler tarafından nasıl algılandıkları, bilhassa Çin’in kendi kültürünü muhafaza etmek konusundaki direnişinde ve Japonya’nın geçirdiği dönüşümde görülmektedir. Batı medeniyetinin kültürel standartlarının Avrupa uluslararası toplumu tarafından yayıldığı bölgelere taşınması ve emperyalist uygulamalar, Batılı

⁶ Japonya’da gerçekleşen dönüşüm ve Meiji Restorasyonu’yla ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Alisitair D. Swale (2009). *The Meiji Restoration: Monarchism, Mass Communication and Conservation Revolution*, MacMillan, Londra.

olmayan toplumlar nezdinde “ötekileştirilme” ve dolayısıyla “aşağılanma” hissini perçinlemiştir. Çin gibi Batı değerlerinin sorgulandığı bir ülkede başlayan ayaklanmalar, Birinci Dünya Savaşı’nın akabinde daha da artmış, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra da Üçüncü Dünya’da benzer hareketler meydana gelmiş ve bu süreç “dekolonizasyon”la neticelenmiştir. Uluslararası toplumun, XX. yüzyılda bütünleşmesinin önündeki en önemli engelin kültür farklılığı olduğu açıktır. Öte yandan, uluslararası toplumun bir üyesi olduktan sonra güç siyasetini süreklileştiren Japonya’nın, askerî alandaki başarısı somutlaşmasına rağmen, bu ülkenin “ırksal eşitlik” talepleri reddedilmiştir. Japonlar da Çinliler gibi kendilerini “ötekileştirilmiş” durumda bulmuş ve Batılı olmayan ve Batılı medeniyetler arasındaki ayrım daha da keskinleşmiştir.

5. AFRİKA’NIN PAYLAŞILMASI VE KÜRESEL ULUSLARARASI TOPLUM

Uzakdoğu Asya ve sonra da Afrika, Avrupa uluslararası toplumunun 1870’ten sonra dünyanın geri kalanına emperyalist yayılcılığının hedefleri olmuştur. Bu süreçte, Carr’ın (1946 [1981]) oldukça bilinen kavramsallaştırmasıyla “sahip oldukları konumlarını korumaya çalışan Büyük Güçlerle (*Have Powers*)” siyasî birliğini sonradan tamamlayan ve büyümelerini sürdürebilmek için kaynak arayışında olan “diğer güçlerin (*Have-Not Powers*)” mücadelesi belirginleşmiştir. 1869’dan sonra Mısır ve 1878’de Kıbrıs, Büyük Britanya tarafından ilhâk edilmiş; 1880’de üç yıldır süren başlayan İngiliz–Afgan Savaşı sona ermiş ve Afgan emiri, yabancı devletlerle olan ilişkilerini Büyük Britanya’nın aracılığıyla düzenleme zorunluluğu altına sokulmuştur. Transvaal, 1879’da Zululara karşı sürdürülen savaş sonucunda, Büyük Britanya’ya bağlanmıştır. Bunlara ek olarak, 1874’ten itibaren Malaka Yarımadası’ndaki sultanlıklar Büyük Britanya himayesine geçmiş ve bu ülke Güney Doğu Asya’daki durumunu güçlendirmiştir (Rich, 1992: 233-234).

Öte yandan, sürekli olarak büyüyen Alman yayılcılığı tehdidine karşı doğu sınırında sürekli askerî güç bulundurmaya zorunda kalan Fransa, sömürge elde etme mücadelesinde Büyük Britanya’nın gerisinde kalmıştır. Fransa, Tunus’u 1885’ten önce işgale başlamıştır (Rich, 1992: 232). Ayrıca bu dönemde, siyasî birliğini tamamladıktan sonra kendisine en yakın olan bölgelerde sömürge arayışına giren İtalya, Fransa ile Kuzey Afrika için rekabete girmiştir. Bu coğrafyanın yönetimine sahip olan Osmanlı İmparatorluğu ise, bu dönemden çok daha önce ekonomik açıdan, zaten, Büyük Britanya ve Fransa’ya bağımlı hâle gelmiş durumdaydı.

Avrupa uluslararası toplumunun kürenin geri kalanına yayılmasındaki son mücadele alanı Sahara’nın güneyi olmuştur. 1880’den önceki tarihlerde, Afrikalı siyasî topluluklarla Avrupalı güçler arasında, Portekiz’in Angola ve Mozambik’te; Fransa’nın Senegal’de; Hollandalı ve Britanyalı deniz birliklerinin Güney Afrika’da yapmış olduğu kıyı saldırılarından ve birkaç sayılı keşif gezisinden başka bir ilişki yoktur ve aynı zamanda, kapsayıcı bir diyalog zemininin oluşması da mümkün

görünmemekteydi (Bull, 1984a). Afrika’da hüküm süren siyasi oluşumlar da bir hükümet olmadan, salt güce dayalı şekilde düzenlerini devam ettiren topluluklardan müteşekkildi. Afrikalı siyasi toplumların kendi aralarında sürdürdüğü ilişkilerin temelinde ise genel itibariyle ahde vefaya dayalı bir diplomatik geleneğin varlığı söz konusuydu. Ne var ki, kıtanın tamamını kapsayan bir Afrika devletlerarası sistemi ya da toplumundan söz etmek de mümkün değildi. Afrikalı toplumların, Avrupa uluslararası toplumuyla ilişkisi – eğer Akdeniz şeridindeki devletler sayılmazsa– XVI. ve XIX. yüzyıllar arasındaki dönem itibariyle, yalnızca, köle ticaretine dayanmaktaydı (Bull, 1984a).

Avrupa uluslararası toplumunun, Sahara’nın güneyinden geriye kalan bölgeye yayılması, Belçika Kralı II. Léopold tarafından 1876’da kurulan Afrika’nın İncelenmesi ve Afrika Uygarlığının Korunması için Uluslararası Derneğin çalışmalarıyla ve Fransızların 1884’te Aşağı Kongo havzasına düzenlediği büyük bir seferle sürmüştür. Bu dönemde, Büyük Britanya, müttefiki olan Portekiz’le bir anlaşma imzalamış ve Portekiz’in Kongo Irmağı’nın ağzı üzerindeki haklarını tanımıştır. Bu anlaşmanın Fransa tarafından protesto edilmesinin akabinde, Almanya, Büyük Britanya’ya karşı olan genel siyaseti gereği Fransa’yı desteklemiştir. Almanya, söz konusu sorunun Berlin’de uluslararası bir konferansla çözülmesine yönelik bir davette bulunmuş ve hem Büyük Britanya hem de Portekiz bu daveti kabul etmişlerdir (Rich, 1992: 239-242).

1884–1885 Berlin Konferansları ve nihayetinde şekillenen Berlin Nihâî Senedi, Hedley Bull (1984a) tarafından “Avrupa uluslararası toplumunun emperyal üstünlüklerini bir birlik içinde empoze etmelerinin sembolü” olarak değerlendirilmektedir. Berlin Konferansları sayesinde, Avrupalı devletlerin kendi güçleriyle orantılı biçimde Afrika Kıtası’nı, Afrikalılara danışmadan paylaşmışlar ve ayrıca, bu kolonici güçler, kıta üzerindeki sorumlulukları konusunda da uzlaşmaya varmıştır. Bu şekilde ilk olarak Berlin Nihâî Senedi’yle ortaya çıkan “kolonilere karşı sorumluluk doktrini”, 1889–1890 Brüksel Konferansı’nda; daha sonra Milletler Cemiyeti Kurucu Anlaşması’ndaki Manda Sistemi’nde ve son olarak Birleşmiş Milletler çatısı altındaki Mütevelli Konseyi’nde evrilerek varlığını somut biçimde sürdürmüştür. Berlin Nihâî Senedi, bununla birlikte, aslında her ikisi de uygar devletlerin yaptığı uluslararası hukukun alanı ile koloni hukuku alanını ayırması açısından son derece önemlidir (Steiger, 2004). Üzerinde mutabık kalınan kararlar, doğal hukukun, Avrupa uluslararası toplumu tarafından nasıl yorumladığını bir kez daha ortaya koymaktadır. Batılı güçlerin, gelişmemiş topluluklara yönelik mürai paternalist yaklaşımı, Wight’ın (1992: 49-75) belirttiği üzere “*medeniyetin kendini genişletmek için mutlak hakkı olduğu yönündeki pozitif doktrin*”e dayanmaktadır; ikinci olarak, bu yaklaşım, “*barbarların hiçbir hakka sahip olmadığı*”nı ve “*sömürülebilecekler*”ini öngörmektedir. Avrupalılar tarafından Avustralya ya da diğer coğrafyalara yaptıkları gibi Afrika’yı *territorium nullius* olarak değerlendirmemiştir; ancak, buradaki siyasi toplumların varlıklarını kabul etmişlerdir. Ne var

ki, Afrikalı siyasal topluluklar, Avrupalılar tarafından egemen devlet olarak değerlendirilmemiştir (Bull, 1984a). Ayrımcılığın ve eşitsizliğin somut biçimde görüldüğü, Avrupa uluslararası toplumunun bu yaklaşımı, dekolonizasyon sürecinin bitmesine dek devam etmiştir.

XIX. yüzyılın sonunda, kürenin tamamını kapsayan küresel bir uluslararası toplumun ortaya çıkması mümkün olmuştur. XV. yüzyılda başlamış olan, Avrupa uluslararası toplumunun tüm dünyaya yayılması süreci, Afrika'nın da sisteme dâhil olmasıyla nihayetine ermiştir. Uluslararası toplumun üyelerinin kendi aralarındaki krizler, genellikle, 1890'dan itibaren Afrika'daki emperyalist yayılmayla ilgili eylemlerin birer sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Büyük Güçler, 1914'e kadar, kendi siyasî ajandalarını ve eylemlerini, rakip olarak gördükleri güçlerin Afrika'daki politikalarına göre şekillendirmiş ve sürdürmüşlerdir. 1894'te Samoa Adaları'nın paylaşılması esnasında başlayan gerginlik ve çatışma riski, 1896 Kruger Telgrafi krizi ve 1905'te ve 1911'deki Fas bunalımları, Avrupalı güçlerin Afrika'daki politikalarının savaşmanın eşiğine gelmesine neden olabilecek konular olmuştur. Öte yandan, bu çalışmada daha önce dikkat çekildiği üzere, uluslararası toplumun XX. asırda karşı karşıya kaldığı en ciddi sorun, Batılı güçlerin kendi medeniyetlerinin normlarını ve standartlarını, Batılı olmayan medeniyetlere empoze ve dikte etmesi sonucunda yaratılan "aşağılanma" hissini "Batı'ya karşı ayaklanma"ya dönüşmesidir. Asyalı devletlerle benzer biçimde, yeni kurulan Afrikalı devletler de kendilerine dayatılan medeniyet standartlarını ve normlarını tartışmış ve Batı'ya karşı ayaklanan kampta yerlerini almışlardır.

6. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE ULUSLARARASI TOPLUM

Avrupa Kıtası'nda XIX. yüzyıl, sürekli bir gelişime sahne olmuştur. Uluslararası toplumun üyeleri arasında büyük ölçekte savaşların yaşanmaması ve siyasî istikrarın göreceli olarak sürmesi, teknoloji ve sanayide devrim olarak nitelendirilen buluş ve icatların ortaya çıkması için gereken ortamı mümkün kılmıştır. Aynı zamanda, devletlerin iç siyasetlerinde de işçi sınıfı ve orta sınıf dikkate değer biçimde önem kazanmış ve kamuoyu, siyasî kararlara etki edebilecek kadar söz sahibi olma mertebesine erişmiştir. "Beş gücün hegemonyası", Avrupa içindeki ilk "meşru hegemonya" örneğini teşkil etmektedir (Watson, 1992: 260). Birinci Dünya Savaşı'na kadar "güç dengesi, Avrupa Ahengi, Monroe Doktrini ve Batı kapitalizminin ortaya çıkardığı kontrol mekanizması" uluslararası toplumun istikrarını sağlayan unsurlar (Wight 2004: 85).

Öte yandan, Avrupa güç dengesinin vazgeçilmez öneme sahip unsurları olan küçük Alman devletleri ve bu bağlamda Viyana Barışı'nın elementleri, Almanya'nın siyasî birliğini tamamlamasından ardından ortadan kalkmıştır. Avrupa düzeni, 1890'a kadar Bismarck'ın mahir bir siyasetle yürüttüğü "ittifaklar sistemi"ne dayanarak sürdürülebilmiştir. Sanayi Devrimi ve popüler milliyetçiliğin sistem üzerindeki de baskısı bu şekilde dengelenebilmiştir. Almanya'nın sanayi kapasitesi, Bismarck

siyasetten çekildiğinde, Britanya'yı yakalamış durumdaydı (Watson, 1992: 249-250). Bu tarihten itibaren, Almanya'nın dış siyasetteki eylemleri, rakiplerini tahrik eden ve hatta "saldırgan" bir yön izlemeye başlamıştır. Kissinger'ın (2008: 163) ifadesiyle Almanya'nın "kabadayı siyaseti", ister "ordu ve donanma komutanlarını, sivil bakanlarından ve parlamentodan daha çok ciddiye alan" (Lee, 2010: 160) İmparator II. Wilhelm'in kişisel özellikleri ve pervasız karakteri, ister Almanya içindeki milliyetçi baskı gruplarının taleplerinin sonucunda şekillenmiş olsun, bu yeni gücün varlığı ve izlediği siyaset 1870'ten önceki yapısından farklılaşan uluslararası sistemi ve güç dengesini tamamen değiştirmiştir.

Avrupalı güçlerin dikkatleri ve çıkarları 1890'dan itibaren Güney Afrika, Uzakdoğu, Nil Vadisi ve İran üzerinde yoğunlaşmıştır. "Yeni donanmacılık" olarak anılan dönemde, sistemdeki hegemon güç konumundaki Britanya, başta Almanya olmak üzere yükselen diğer güçlerin baskısını ve tehdidini doğrudan görmeye başlamıştır. Aynı zamanda, hâlihazırda kontrol ettiği topraklar haddinden fazla genişlemiş olan Britanya, buralardan çekilmesi durumunda, buradaki kontrolü başka bir büyük güce bırakabilecek bir konjonktürü de göze alamamaktaydı. Gelgelelim, Britanya, XIX. yüzyılın sonuna kadar, Almanya'dan ziyade Boğazlar ve Balkan Slavlarını denetim altına almak amacındaki Rusya'yı tehdit olarak görmeye devam etmiştir (Kissinger, 2008: 146). Kırım Savaşı, 1878 Berlin Anlaşması ve 1905'te biten Japon-Rus Savaşı esnasında, Britanya'nın bu yöndeki algısı, izlediği siyaset itibariyle açıkça belli olmuştur.

Büyük Güçlerin, Kıta Avrupası'ndaki ilişkileri ve ittifaklar sistemi emperyalist rekabetten doğrudan etkilenmiştir (Kissinger, 2008: 306). İttifak bloklarının belirginleşmesi de rekabet hâlindeki güçlerin, ihtilafli oldukları uzak sömürgelere dair sorunları çözmeleriyle paralel bir gelişim göstermiştir. Rusya ile Garanti Anlaşması'nı uzatmayı reddeden Almanya, bu devleti, kendisine karşı 1870-1871 Savaşlarının ve Alsace-Lorraine'nin rövanşı için bekleyen Fransa'yla olan ittifak yapmaya itmiştir. Anlaşılır biçimde, Almanya, Fransa-Rusya ittifakının açık hedefi olarak işaret edilmiştir (Kissinger, 2008: 173). Almanya, eş zamanlı biçimde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'yla ittifakını, Büyük Britanya'yla yakınlaşmasına karşı bir engel olarak görmeye başlamıştır. XIX. yüzyıldaki Britanya'nın "muhteşem yalnızlık" politikası da 1890'dan itibaren sürdürülemez duruma gelmiştir. Öte yandan, Almanya tarafından talep edilecek bir ittifak çağırısının da mevcut şekliyle, Britanya tarafından kabul edilmesi de olanaksız hâle gelmiştir.

Diplomasi kurumu, 1890'dan sonra, uluslararası toplumda işlemez hâle gelmiştir. 1891'de Fransa ile Rusya arasında imzalanan antant, Kissinger (2008: 176) tarafından "Avrupa'daki güç dengesinin işlevini yitirmesinin başlangıcı" olarak nitelendirilmektedir. 1908'de, Britanya, Rusya ve Fransa'nın oluşturduğu Üçlü İtilâf'ın kuruluşu, uluslararası toplumda diplomasi kurumunu tamamen

dondurmuştur. 1894'te, Almanya'nın Samoa Adaları'nın paylaşılmasına yönelik politikası; 1896'daki Krüger Telgrafi bunalımı, Britanya'nın askerî prestijine ve politik konumuna ağır bir darbe vuran 1899–1902 Boer Savaşları gibi olaylar Britanya'yı yeteri kadar tedirgin ederken 1898'de ortaya çıkan Almanya'nın Donanma Programı (Sondhaus, 2001: 175-177), Britanya nezdinde kendisine karşı tastamam bir meydan okuma olarak değerlendirilmiş ve bu büyük gücün dış politikasını yeniden şekillendirmesi için bir katalizör etkisi yaratmıştır. Britanya, buna ek olarak, kendisine 1815'ten itibaren sistem üzerindeki hegemon gücünün temel unsurlarından biri olan deniz gücü kapasitesini de 1905'ten itibaren *dreadnought* tipi gemilerin ortaya çıkması ve Almanya'nın yeni donanma programını kabulünün akabinde yeniden yapılandırmak zorunda kalmıştır. İngiliz diplomat Eyre Crowe, 1907 tarihli memorandumunda, bu dönemde Almanya'ya karşı verilen tavizlerin muhtemel neticelerine yönelik olarak Britanyalı siyasî karar alıcıları ikaz etmiştir.

1914'e kadar vuku bulan siyasî olaylar, Britanya'yı önce Fransa ile daha sonra da Rusya'yla ittifak yapmaya yönlendirmiştir. 1905'teki Fas krizinde, Britanya kararlı ve ödünsüz bir politikayla, Fransa'yı muhtemel bir çatışma hâlinde yalnız bırakmayacağını net biçimde göstermiştir. Almanya'yla bir ittifakı kabul edemeyeceği gibi, Britanya'nın kendi emperyal üstünlüğünü devam ettirebilmesi adına Kıta Avrupası'ndaki güç dengesini, Fransa'yı mağlup edecek bir Almanya'nın hegemonyasına bırakması düşünülemezdi. Nitekim, bu süreç, kaçınılmaz biçimde, statükocu bir güç olarak Britanya (*Have Power*) ile statükonun değiştirilmesini isteyen ve bunun için revizyonist adımlar atan bir güç olan Almanya (*Have–Not Power*) arasındaki mücadeleye evrilmiştir.

Malî güç ve ekonomik kaynaklar, 1815'ten sonraki dönemde bilhassa diplomaside çok daha belirleyici bir enstrümana dönüşmüş ve İtalya'nın Üçlü İttifak'a girmesi yönündeki politikasında ve Rusya'nın stratejik tercihlerinde önemli rol oynamıştır (Kennedy, 2008: 274). Ayrıca bu süreçte, Büyük Güçler, ekonomilerinde yaşadıkları daralmalar karşısında, silâhlanma ve askerî kapasitelerinden feragat etmiş ve kaynaklarını çeşitli altyapı planlarına aktarmaya yönelmişlerdir (Bull, 1961: 3). Gelgelelim, genel itibariyle hiçbir güç, kendine ve kaynaklarına güvendiği anlarda askerî kapasitelerini arttırmaktan da geri kalmamıştır. Yine de bu dönemde, dünyada güvenliği ve barışı sağlayabilecek enstrümanlar yalnızca savaşmaktan müteşekkil değildi; nitekim, savaşı önleyecek teşebbüsler de görülmekteydi. Örneğin, Rusya, 1898'de silâhsızlanmaya yönelik bir çağrıda bulunmuştur. Bu öneri karşısında ise diğer güçler, öncelikli olarak Rusya'nın girişiminin bu devletin zayıflığından mı kaynaklandığına ya da bilinçli bir güçlenme arayışından mı doğduğuna yönelik şüphelerini 1919'da kurulan Sovyet–Bolşevik rejimine de yansıtmışlardır. Britanya, Rusya'nın silâhsızlanma önerisine sıcak bakmamakla birlikte anlaşmazlıkların bir uluslararası hukuk mahkeme yoluyla çözülmesine yönelik çözüm aranacak bir konferans önerisini desteklemiştir. Her yedi yılda bir yapılması planlanan Hague

Konferansları 1899 ve 1907’de yıllarında gerçekleştirilebilmiştir; ne var ki, tekrar yapılması öngörülen 1914’te tekrar yapılamamıştır. Hague Barış Konferansları, savaşın yıkıcılığının engellemesi adına mevcut bir eylemi ve bilinci ortaya koyması açısından önemlidir (Tomuschat, 2004). Nitekim, Hague Konferansları, bir açıdan kamuoyunun isteğini yansıtmıştır. Konferanslar, henüz kurulmamış olan Milletler Cemiyeti gibi uluslararası örgütler aracılığıyla savaşın önlenmesini amaçlayan bir gündemi barındırmamaktaydı. Buna rağmen, Britanya’nın çabalarıyla Hague Sürekli Hakemlik Mahkemesi’nin kurulması önerisi tartışılmış; ne var ki, Almanya’nın aleyhte oy vermesi neticesinde böyle bir oluşum hayata geçirilememiştir (Hueck, 2004). Bu minvalde, önce Versailles Barış Antlaşması ve daha sonra Milletler Cemiyeti, bu yaklaşık 20 yıllık dönemde somutlaşan barışa yönelik arayışların devamı olarak değerlendirilmektedir (Steiger, 2004).

Özetlemek adına; 1890 ve 1914 arasındaki dönemde uluslararası toplumun kurumlarından güçler dengesinin temel unsurlarının ortadan kalkmış, diğer bir kurumu olan diplomasi, peyderpey işlemez hâle gelmiş ve büyük güçler arasındaki denge de faal biçimde donmuştur. Böyle bir konfigürasyonda, uluslararası toplumun diğer bir kurumunu –savaş– işler hâle getirecek kısır bir döngü meydana gelmiştir. Ancak, devletler, askerî kapasitelerini artırma ve silâhlanma yarışına girdikleri zaman, teknoloji ve sanayi alanlarında yaşanan gelişmelerin, askerî güçlerine muhtemel katkılarını ve bunların sonuçlarını kavramaktan uzak kalmışlardır. Diplomasinin yerini savaş planları almış ve devletlerin, açıkça, kısa ve kati sonuca götürecek bir çatışma beklentisi kendini göstermiştir. Nispeten büyük savaşların yaşanmadığı 19. yüzyılda, 1861–1865 Amerikan İç Savaşı ve 1905 Japon–Rus Savaşları endüstriyel verimliliğin askerî teknolojiye yansımalarının sonuçları hakkında önemli ipuçları vermesine rağmen, Büyük Güçler çatışmalarının niteliğindeki değişimden hiçbir ders almamıştır. Kökleri 1890’dan öncesine dayanan popüler milliyetçiliğin muhtemel bir savaşı tetiklemesi en olası bölge olan Balkanlar’da, 1908’de Avusturya–Macaristan’ın Bosna ve Hersek’i ilhâk etmesi ve 1911’de, Fas’ta yaşanan ikinci siyasî bunalımda bir çatışmanın patlak vermesi ihtimali artmıştır; ancak, asıl ve mutlak olan savaş, 1914 yılında –belki de– çatışmanın önüne geçilebilecek bir kriz sonrasında başlamıştır.

Avusturya tahtının varisi Franz Ferdinand, 28 Haziran 1914’te, Saraybosna’daki bir suikast neticesinde öldürülmüştür. Bu olayın akabinde, Almanya’nın hâlihazırda desteklediği Avusturya–Macaristan İmparatorluğu, Sırbistan’a, bu devletin kabul etmesinin imkânsız olduğunu bildiği şartları dayatan bir ulti-matom vermiştir. Nitekim, suikastin üzerinden tam bir ay geçtikten sonra, Avusturya–Macaristan İmparatorluğu, Sırbistan’a savaş ilân etmiştir. Akabinde, bir zincirleme reaksiyon şeklinde uluslararası toplumun diğer tüm kurumlarının yerini tek biri, ancak, boyutlarının hiçbir Büyük Gücün tahmin edemediği “savaş” almıştır. Almanya; seferberlik ilân eden Rusya’ya, 1 Ağustos’ta; 3 Ağustos’ta

Fransa'ya savaş ilân etmiştir. Belçika'nın işgal edilmesinin hemen ardından da Britanya, Almanya'ya ve son olarak Avusturya–Macaristan İmparatorluğu, Rusya'ya karşı savaş ilân etmiştir.

SONUÇ

İngiliz Okulu ya da yaygınlaşan kullanımıyla “uluslararası toplum yaklaşımı” Uİ içinde gün geçtikçe daha da önem kazanan bir kuram hâline gelmektedir. İngiliz Okulu temsilcilerinin de dikkat çektiği üzere, Avrupa merkezli olan uluslararası toplum tarihsel-yorumlayıcı bir perspektifle anlaşılabilir. Bu çalışmada, İngiliz Okulu yaklaşımı analiz aracı olarak kullanılmış ve yaklaşımın en önemli kavramsallaştırması olan uluslararası toplumun dünyanın kalanına yayılmasının yaklaşık dört asırlık tarihi analiz edilmiştir. Hatırda tutulması gereken önemli bir husus, İngiliz Okulu'na göre uluslararası toplumun kurumları –diğer Uİ kuramlarından farklı olarak– güçler dengesi, diplomasi, savaş ve büyük güçler arasındaki uyumdur; bu kurumlardan biri ya da birkaçı, tarihsel dönemler itibarıyla, diğerlerine nazaran daha belirleyici olabilir. Bu bağlamda, Batılı güçlerin liderliğini ve taşıyıcılığını yaptığı uluslararası toplum, 15. yüzyıldan itibaren, başta Amerikalılar, yani Amerikalı devletler sistemi ve daha sonra Asyalı ve Afrikalı devletler sistemleriyle etkileşime geçmiş ve kendi normlarını ve kurumlarını buralara taşımıştır.

Başta ABD olmak üzere Amerikalı devletler, ortak kültürel mirasın da verdiği avantajla uluslararası toplumun üyeleri ile karşılıklılığa ve göreceli olarak eşitliğe dayalı bir ilişki tesis etmiş ve 19. yüzyıldan itibaren uluslararası toplumun diğer coğrafyalara yayılmasında belirleyici birer rol üstlenmişlerdir. Ancak, uluslararası toplumun Asya ve Afrika'ya yayılması, Amerikalardan farklı olarak Batılı güçlerin çifte standarda dayalı bir biçimde buralardaki devletleri ve halkları sömürmesine dayalı olarak ilerlemiştir. Başta Çin ve Japonya, daha sonra, bir nebze daha az olarak Afrikalı topluluklar, kendilerine dayatılan medeniyet standartlarını ve diplomatik kodları sorgulamışlar, reddetmişler ve bunlara karşı ayaklanmışlardır. Batı'ya karşı ayaklanma olarak nitelendirilen bu süreç, bilhassa, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha somut ve anlaşılır hâle gelmiştir. Aynı şekilde, uluslararası toplumun kurumlarından savaş, Batılı güçlerin, savaşın doğasındaki değişimi anlayamamaları nedeniyle toplumun en büyük başarısızlıklarından birine dönüşmüş ve Birinci Dünya Savaşı, uluslararası toplumu yıkılmanın eşiğine getirmiştir.

Uluslararası toplumun ontolojisi, gelişmesi, düzeni ve evrimleri, kısa dönemli tarihsel kesitlere ve bu dönemlerdeki pratiklere bakılarak anlaşılabilir. Bu bağlamda, bu çalışma, yaklaşık dört yüzyıllık bir süreci incelemiş ve bugünün küresel siyasetinin ve meselelerinin anlaşılması için örnek bir analiz ortaya koymuştur. Bu noktada, bu çalışma ile Türkiye'de yapılan ve sıklıkla Türkçe olarak yapılan çalışmalardaki göreceli olarak eksikliğe katkı sağlamaktadır. Nitekim, İngiliz Okulu temsilcilerinin de

sıklıkla dikkat çektiği üzere, başta Ukrayna ve Suriye’de devam eden savaşlar olmak üzere, küresel siyasetin anlaşılmasının ve açıklanmasının yolu, uluslararası toplumun ve kurumlarının işleyişinin idrak edilmesine bağlıdır.

The Historical Development of the International Society before the 20th Century and Its Expansion to the World on the Basis of the Classical English School Approach

EXTENDED SUMMARY

“International society” is one of the most critical conceptualizations of the British School (or “International Society Approach”) theory (Jorgensen, 2018: 113-114; Navari et al., 2021), which has gained significant importance in the discipline of International Relations (IR) in recent years. In very general terms, this approach emphasizes the importance of understanding the social structures and norms that govern the behavior of states and other international actors. According to the representatives of the English School, while the basic assumptions of the Realist or Liberal approach provide necessary explanatory coherence, international institutions, norms, and values also provide an essential framework for understanding and analyzing international politics and its role in shaping international behavior. In this context, the English School argues that states do not exist in isolation but are part of a broader international society with shared norms, values, and rules. Compared to other IR theories, one of the most distinctive features of the English School is the institutions of the international society; the balance of power, international law, diplomacy, war, and the balance between great powers (Bull, 1977 [1995]; Wight, 2004). In addition, the English School provides a valuable tool for understanding the complex interactions between states, non-state actors, and international institutions in the sphere (Dunne, 2013; Buzan, 2014; Ağkaya, 2016).

With these features, the English School focuses on the history and dynamics of regional systems, from war and security (Pejcinovic, 2013; Brenner, 2016) to humanitarian intervention (Wheeler, 1992; 2000; Jackson, 2000; Bellamy, 2009; Murray and Keating, 2018; Pelaez et al., 2009; Gorman, 2012; Schouenborg, 2013; Quayle, 2013; Lubbock, 2020; Nakajima et al., 2021), the rise of new forces and globalization (Dunne and Reus-Smit et al., 2017; Buzan and Acharya, 2019; 2022; Knudsen and Navari et al., 2022) and climate change (Falkner, 2017; 2021) while remaining a potential approach for understanding current issues of international politics (Parrat and Spandler, 2021). Accordingly, the English School is on the way to becoming an IR theory that has been increasingly deployed in Turkey and in Turkish studies. However, in studies carried out in Turkey and particularly in Turkish, the basic theoretical and conceptual features of the English School are generally discussed descriptively (see Devlen & Özdamar, 2010; Palabıyık, 2014; Ağkaya, 2016; Tepeciklioğlu, 2016; Demirel, 2017b; Turan Zara, 2017; Özkan & Özkan, 2020) and, less frequently, following listing these features, case analyzes covering short periods are presented (Şeyşane, 2013; Halistoprak, 2015; Serdar, 2015; Tepeciklioğlu & Tepeciklioğlu, 2015; Arıkanoğlu, 2016; Demirel, 2017a; Tepeciklioğlu and Demirel,

2017; İnan Şimşek, 2019; Tepeciklioğlu, 2020; Eminoğlu, Unutulmaz and Özerim, 2020; Ergül Jorgensen, 2020; Koç, 2020; Sula, 2021; Cingöz, 2022; Demircioğlu, 2022; Elçi, 2022).

The concept introduced by the English School and still developing can be understood from a historical-interpretive perspective, as Hedley Bull and Adam Watson (1985: 9), who are accepted among the international society and its “founding thinkers” (Dunne, 1998) indicate. From this point of view, this study sees the historical development of international society as a relatively empty field in studies conducted in Turkey and Turkish. To contribute to the literature, the international society’s expansion from the fifteenth century to the twentieth century is scrutinized in the study.

When the European international society began to spread to the rest of the world in the fifteenth century, it was impossible to talk about a single international system or society; however, there were different regional-international systems. The spread of European states further showed varying characteristics in different geographies and regions, and the rules and institutions of the international society have been reshaped depending on interactions. During this process that lasted for about four centuries, European states spread their institutions, technology, and economy, and the global-scale political structure that emerged at the end of the nineteenth century was shaped by the European international society. These regional international systems with which the European international society interacted in the process of expansion: the Mexican and Peruvian Empires in the Americas, the Arab-Muslim and Indian systems in Asia, as well as the Chinese international system. In Africa, more undeveloped and primitive political structures existed back then (Bull and Watson, 1984: 2-5).

The relationship of international systems with each other or the European international society with other systems started primarily through trade and continued from the fifteenth to the nineteenth centuries. In this period, European states generally emphasized the equality of both parties and the freedom to trade, relying on natural law. In addition, this approach of the Europeans also included discrimination against other communities with which they had commercial relations – be it Muslim states or the Chinese Empire – “Christians and infidels” or “Europeans and non-Europeans,” similar to the Hellenic characterizations as barbarians (Bull and Watson, 1984: 6). The most striking examples of this approach are seen in Latin America in the *conquista* [conquest] and the Christianization of the continent, and in relations with Muslim states systems or China. It should be noted that the European international society has evolved simultaneously with its expansion and is reflected in its relations with other state systems. In more astute terms, the expansion of the European international society is not uniform and systematic; the mechanisms and institutions of the European international society have also been constantly reshaped.

The four-century expansion process is divided into two periods in itself. The first period lasted from the fifteenth century, when European states began to spread through conquest, to the nineteenth century, when a universal international society emerged. The most distinctive characteristic of this period is the “mercantilist structure.” The second period lasts from the beginning of the nineteenth century to the First World War, with the entry of non-European states into the international society (Bull and Watson, 1984: 7-8). On the other hand, the nineteenth century stands out as the period in which European states showed an imperialist orientation. The second one of these processes, in which the expansion of the international society follows different structures, constitutes the main focus of the study.

In this context, the study presents, from a historical-interpretive perspective, the expansion of the openly West-centred “European international society” to the rest of the world, remaining coherent to the historical narrative put forth by the English School and its primary representatives, particularly Hedley Bull and Adam Watson. In order to consolidate the narrative more straightforwardly, the structure of the European international society in the historical process is explained in the first section. Then, the following section tackles the interaction of the international society with the American “state systems.” The third and fourth chapters examine the expansion of the international society to Asia and Africa. The last section examines the situation of international society before the First World War, which is one of the most prominent signs of failure.

The ontology, development, order, and evolutions of international society cannot be understood by looking at short-term historical sections and practices in these periods. In this context, this study examines nearly four centuries and presents an exemplary analysis to understand today's global politics and issues. This study contributes to the relative need for studies conducted in Turkey and often in Turkish. As the representatives of the English School often point out, to understand and explain global politics, particularly the ongoing wars in Ukraine and Syria, an understanding of the functioning of the international society and its institutions is more urgently needed.

KAYNAKÇA

- Acharya, A. ve Buzan, B. (2019) *The Making of Global International Relations: Origins and Evolution of IR at Its Centenary*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Ağkaya, O. (2016). “İngiliz Okulu ve Uluslararası Toplum Düşüncesi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(4), 1059-1089.
- Arıkanoglu, N. (2016). “Anarşik Düzendeki Uluslararası Topluma Doğru Yol Alan Dünyada Birleşmiş Milletlerin Rolü”, *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1).
- Bellamy, A. J. (2009). *Responsibility to Protect*, Polity Press, Cambridge.
- Brenner, W. J. (2016). *Confounding Powers Anarchy and International Society from the Assassins to Al Qaeda*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Bull, H. (1961). *The Control of The Arms Race: Disarmament and Arms Control in the Missile Age*, The Institute for Strategic Studies, Londra.
- Bull, H. (1977 [1995]), *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Columbia University Press, New York.
- Bull, H. (1984a). “European States and African Political Communities”, *The Expansion of International Society* (Ed: Bull H. ve Watson A.), Oxford University Press, New York.
- Bull, H. (1984b). “The Emergence of a Universal International Society”, *The Expansion of International Society* (Ed: Bull H. ve Watson A.), Oxford University Press, New York. *European States and African Political Communities*.
- Bull, H. (1984c). “The Revolt Against West”, *The Expansion of International Society* (Ed: Bull H. ve Watson A.), Oxford University Press, New York.
- Bull, H. ve Watson, A. (1984). “Introduction”, *The Expansion of International Society* (Ed: Bull H. ve Watson A.), Oxford University Press, New York.
- Burkman, T. W. (2008). *Japan and The League of Nations: Empire and World Order (1914–1938)*, University of Hawai’s Press, Honolulu.
- Buzan, B. (2014). *An Introduction to the English School of International Relations: The Societal Approach*, Polity Press, Cambridge.
- Buzan, B. (2017). “Universal Sovereignty”, *The Globalization of International Society* (Ed: Dunne T. ve Reus-Smit C.), Oxford University Press, Oxford.
- Buzan, B. ve Acharya, A. (2022) *Re-imagining International Relations: World Orders in the Thought and Practice of Indian, Chinese, and Islamic Civilizations*, Cambridge University Press, New York.
- Buzan, B. ve Gonzalez-Pelaez, A. (Ed.) (2009). *International Society and the Middle East: English School Theory at the Regional Level*, Palgrave, Basingstoke.

- Buzan, B. ve Little, R. (2000). *International Systems in World History: Remaking the Study of International Relations*, Oxford University Press, Oxford.
- Carr, E. H. (1945). *Nationalism and After*, Macmillan, Londra.
- Carr, E. H. (1946 [1981]). *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*, The Macmillan Press, Hong Kong.
- Cingöz, M. (2022). "Osmanlı Devleti ve Uluslararası Toplum", *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, Cilt 3, 88-119.
- Demircioğlu, F. (2022). "İngiliz Okulu Perspektifinden Orta Asya Analizi", *Hakkari Review*, 6(2), 123-136.
- Demirel, M. (2017a). *The English School Theory and Turco-German Relations. (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Demirel, M. (2017b). "Hedley Bull Perspektifinden 'Uluslararası Toplum' Kavramsallaştırması ve Kurumları", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3, 46-85.
- Devlen, B. ve Özdamar, Ö. (2010). "Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7(25), 43-68.
- Donelan, M. (1984). "Spain and the Indies", *The Expansion of International Society* (Ed: Bull H. ve Watson A.), Oxford University Press, New York.
- Dunne, T. (1998), *Inventing International Society: A History of the English School*, MacMillan, Londra.
- Dunne, T. (2013). "The English School", *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, 3. Baskı (Ed: Dunne, T., Kurki, M. ve Smith, S.), Oxford University Press, Oxford.
- Dunne, T. ve Reus-Smit, C. (Ed.) (2017). *The Globalization of International Society*, Oxford University Press, New York.
- Elçi, İ. H. (2022). "İngiliz Okulu'nun Düzen-Adalet Tartışması Bağlamında BM Barışı Destekleme Operasyonlarının Analizi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 77(3), 463-484.
- Eminoğlu, N., Unutulmaz, K. O. ve Özerim, M. G. (2020). "International Society and Its Institutions in Refugee Protection during the COVID-19 Pandemic: Revisiting the Solidarity / Pluralism Debate in English School", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Özel Sayı: Uluslararası İlişkilerde Göçü Yeniden Değerlendirmek, 55-72.
- Ergül Jorgensen, F. A. (2020). "African States from The Perspective Of The English School: From Sovereignty Deficit to Regional Society", *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 22-35.

- Falkner, R. (2017). "International climate politics between pluralism and solidarism: An English School perspective", *Traditions and Trends in Global Environmental Politics: International Relations and the Earth* (Ed: Corry O. ve Stevenson H.), Routledge, Londra.
- Falkner, R. (2021). *Environmentalism and Global International Society*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Gillard, D. (1984). "British and Russian Relations with Asian Governments in the Nineteenth Century", *The Expansion of International Society* (Ed: Bull H. ve Watson A.), Oxford University Press, New York.
- Gong, G. W. (1984). "China's Entry Into International Society", *The Expansion of International Society* (Ed: Bull H. ve Watson A.), Oxford University Press, New York.
- Gorman, D. (2012). *The Emergence of International Society in the 1920s*, Cambridge University Press, New York.
- Grotius, H. (2011). *Savaş ve Barış Hukuku*, (Çev. S. L. Meray), Say Yayınları, İstanbul.
- Halistoprak, B. T. (2015). *The English school theory of international relations and peacebuilding: An analysis of peacebuilding interventions in Liberia and Sierra Leone through the world society framework* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi.
- Howard, M. (1984). "The Military Factor in European Expansion", *The Expansion of International Society* (Ed: Bull H. ve Watson A.), Oxford University Press, New York.
- Hueck, I. (2004). "Peace, Security and International Organisations: The German International Lawyers and the Hague Conferences", *Peace Treaties and International Law in European History: From the Late Middle Ages to World War One* (Ed: Lesaffer R.), Cambridge University Press, New York.
- İnan Şimşek, A. (2019). "Uluslararası Toplumun Kutup Politikaları: Arktik-Antarktika Karşılaştırması", *Akdeniz İİBF Dergisi*, 21. Yüzyıl Siyasetinde Kutuplar Özel Sayısı, 207-237.
- Jackson, R. (2000). *The Global Covenant Human Conduct in a World of States*, Oxford University Press, Oxford.
- Jonas, M (2011). "American Isolationism and the Coming of the Second World War", *The Origins of the Second World War: An International Perspective* (Ed: Frank McDonough), Continuum, New York.
- Jorgensen, K. E. (2018). *International Relations Theory: A New Introduction*, 2. Baskı, Palgrave, Londra.

- Keal, P. (2003). *European Conquest and the Rights of Indigenous Peoples: The Moral Backwardness of International Society*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Kennedy, P. (2008). *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Düşüşleri*, (Çev. B. Karanakçı), 12. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Kissinger, H. (2011). *Diplomasi*, (Çev. İ. H. Kurt), 10. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Knudsen, T. ve Navari, C. (Ed.) (2022). *Power Transition in the Anarchical Society: Rising Powers, Institutional Change and the New World Order*, Palgrave Macmillan, Cham.
- Koç, Y. (2020). “İnşacılık ve İngiliz Okulu Perspektifiyle Uluslararası Toplum Tartışması: Birleşmiş Milletler-Milletler Cemiyeti Örneği”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 45(1), 143-159.
- Lubbock, R. (2020). “Rights, recognition and norms in the making of Latin American International Society: An historical materialist interpretation”, *Journal of International Relations and Development*, 23, 237–261.
- Murray, R. W. ve Keating, T. (2018). “Responsibility to Protect, Polarity, and Society R2P’s Political Realities in the International Order”, *Challenges for Humanitarian Intervention Ethical Demand and Political Reality* (Ed: Coady C. A. J., Dobos N. ve Sanyal S.), Oxford University Press, Oxford.
- Nakajima, H. (Ed.) (2021). *International Society in the Early Twentieth Century Asia-Pacific Imperial Rivalries, International Organizations, and Experts*, Routledge, New York.
- Navari, C. (Ed.) (2021). *International Society: The English School*, Palgrave Macmillan, Cham.
- Özkan, G. ve Şimşek Özkan, E. (2020). “İngiliz Okulu’nun Uluslararası İlişkilerdeki Kuramsal Konumu: Marksist Bir Eleştirel Okuma” *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 57, 171-204.
- Palabıyık, M. S. (2014). “İngiliz Okulu”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (Ed: Gözen R.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Parrat, C. F. ve Spandler, K. (2021). “Using the English School to Understand Current Issues in World Politics”, *International Society: The English School* (Ed: Navari C.), Palgrave Macmillan, Cham.
- Pejcinovic, L. (2013). *War in International Society*, Routledge, New York.
- Phillips, A. (2017). “International Systems”, *The Globalization of International Society* (Ed: Dunne T. ve Reus-Smit C.), Oxford University Press, Oxford.

- Quayle, L. (2013). *Southeast Asia and the English School of International Relations A Region-Theory Dialogue*, Palgrave Macmillan, New York.
- Renehan Jr., E. J (2007). *The Monroe Doctrine: The Cornerstone of American Foreign Policy*, Chelsea House, New York.
- Rich, N. (1992). *Great Power Diplomacy: 1814-1914*, McGraw Hill, New York.
- Ruacan, İ. Z. (2018) “Classical English School Theory and the Ottoman/Turk: Reimagining an Exclusionary Eurocentric Narrative”, *Alternatives*, 43(3), 157-172.
- Schouenborg, L. (2013). *The Scandinavian International Society Primary institutions and binding forces, 1815–2010*, Routledge, New York.
- Serdar, İ. (2015). “Neorealizm, Neoliberalizm, Konstruktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış”, *The Journal of Europe - Middle East Social Science Studies*, 1(1), 14-38.
- Sondhaus, L. (2001). *Naval Warfare: 1815–1914*, Routledge, Londra.
- Steiger, H. (2004). “Peace Treaties from Paris to Versailles”, *Peace Treaties and International Law in European History: From the Late Middle Ages to World War One* (Ed: Lesaffer R.) Cambridge University Press, New York.
- Suganami, H. (1984). “Japan’s Entry into International Society”, *The Expansion of International Society* (Ed: Bull H. ve Watson A.), Oxford University Press, New York.
- Sula, İ. E. (2021). “Turkish Foreign Policy in the Early Republican Period: An ‘International Society’ Approach”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 9(1), 1-16.
- Şeyşane, V. (2013). “İki Savaş Arası Dönemde Uluslararası Toplum ve Çatışma: İngiliz Okulu Perspektifinden Mançurya Krizini Anlamak”, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 1(1).
- Tepeciklioğlu, A. O. (2016). “An Analysis of the World Society Conceptualization in the English School”, *Ege Academic Review*, 16(4), 733-743.
- Tepeciklioğlu, A. O. (2020). “Koruma Sorumluluğu: Devletlerin Dünyasında İnsanları Korumak”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(1), 231-248.
- Tepeciklioğlu, A. O. ve Demirel, M. (2017). “İngiliz Okulu Kuramı Perspektifinden Uluslararası Çevre Sorunları”, *Alternatif Politika*, 9, 70–106.
- Tepeciklioğlu, A. O. ve Tepeciklioğlu, E. (2015). “Teoriden Pratiğe: Suriye Krizi ve Uluslararası Toplum”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(1), 163-193.

- Turan Zara, A. P. (2017). Le concept d'intervention humanitaire vu par l'école anglaise: La corrélation entre la souveraineté étatique et la société. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Galatasaray Üniversitesi.
- Vincent, R. J. (1984). "Racial Equality", *The Expansion of International Society* (Ed: Bull H. ve Watson A.), Oxford University Press, Oxford.
- Watson, A. (1984a): "Russia and the European States System", *The Expansion of International Society* (Ed: Bull H. ve Watson A.), Oxford University Press, New York.
- Watson, A. (1984b). "New States in the Americas", *The Expansion of International Society* (Ed: Bull H. ve Watson A.), Oxford University Press, New York.
- Watson, A. (1992). *The Evolution of International Society: A Comparative Historical Analysis*, Routledge, Londra.
- Wheeler, N. J. (1992). "Pluralist or Solidarist Conceptions of International Society: Bull and Vincent on Humanitarian Intervention", *Millennium*, 21(3), 463–487.
- Wheeler, N. J. (2000). *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*, Oxford University Press, Oxford.
- Wight, M. (1977). *System of States*. Leicester University Press, Bristol.
- Wight, M. (1992). *International Theory: The Three Traditions*, Holmes & Meier for the Royal Institute of International Affairs, New York.
- Wight, M. (2004). *Power Politics*, Continuum International Publishing Group Ltd., Londra.
- Zarrow, P. (2005). *China in War and Revolution 1895–1949*, Routledge, Abingdon.
- Zhang, Y. (2017). "Worlding China, 1500–1800", *The Globalization of International Society* (Ed: Dunne T. ve Reus-Smit C.), Oxford University Press, Oxford.

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR / CONTRIBUTORS
Fikir veya Kavram / <i>Idea or Notion</i> %100	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / <i>Form the research hypothesis or idea</i>	Onur AĞKAYA
Tasarım / <i>Design</i> %100	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / <i>Designing method, scale and pattern</i>	Onur AĞKAYA
Veri Toplama ve İşleme / <i>Data Collecting and Processing</i> %100	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / <i>Collecting, organizing and reporting data</i>	Onur AĞKAYA
Tartışma ve Yorum / <i>Discussion and Interpretation</i> %100	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / <i>Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings</i>	Onur AĞKAYA
Literatür Taraması / <i>Literature Review</i> %100	Çalışma için gerekli literatürü taramak / <i>Review the literature required for the study</i>	Onur AĞKAYA